

לקט פניני הרב

על

פרשיות השבוע

ספר בראשית – פרשת וישב

מאת

הרב יוסף דוב הלוי

סולובייצ'יק זצ"ל

נאסף ע"י מנחם יהודה נוסבאום

מ--:

מסורה – מאסף תורני - איחוד הקהילות החרדיות באמריקה

בית יצחק – קובץ תורני – ישיבת רבנו יצחק אלחנן

YU Torah

ספרי הרב צבי שכטר שליט"א:

נפש הרב

מפניני הרב

דברי הרב

ומעוד מקורות כפי שצוין בראש כל קטע שנלקט

ירושלים תובב"א

תשפ"ג – מהדורה שניה

(א) בראשית פרשת וישב פרק לז
(א) וישב יעקב בארץ מגורי אביו בארץ כנען:

מתוך: דברי השקפה – עמ' כח-לד

מכירת יוסף ואשמת שומרון שיעור בפרשת וישב

"וישב יעקב בארץ מגורי אביו בארץ כנען". רש"י אומר על אתר בשם המדרש: "ביקש יעקב לישב בשלווה, קפץ עליו רוגזו של יוסף... אמר הקב"ה: לא דיין לצדיקים מה שמתוקן להם לעולם הבא, אלא שמבקשים לישב בשלווה בעולם הזה". קשים לי דברי רש"י אלה. וכן יש בעיני עניין מיוחד למנינם המפורט של אלופי אדום ומלכיהם שבסוף פרשת וישלח.

כדי להבין את הדברים יש לחזור לעניין ברית בין הבתרים. כעת ההתגלות לאברהם אבינו נאמרו שני דברים: ראשית – הקב"ה מבטיח לאברהם "והייתי לכם לאלקים", היינו עצם קיומו של בית אברהם, ושנית – הקב"ה מבטיח לישראל ארץ יעד: "ונתתי לכם את הארץ". זוהי ברית בין הבתרים. בקשר לארץ-ישראל הוכטח לאברהם כי זו תהא ארצו, בהסתייגות אחת: "כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה. וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי, ואחרי כן יצאו ברכוש גדול" (בראשית טו, יג-יד). תמורת מתן הארץ באה עבדות של כמה מאות שנה. אין ארץ ישראל מחזרת בפירוש. אף מצרים אינה מחזרת, רק "ארץ לא להם".

כאשר יצאו בני ישראל ממצרים מילאו את התנאי שהותנה עם אברהם בעת הברית בין הבתרים. הנה הם מילאו את תנאי העבדות. ארץ ישראל מגיעה להם. אלא כאן הרי אפשר לשאול: חרץ גם היא בבחינת "ארץ לא להם" ולמה לא נמסרה ארץ ישראל ליעקב אבינו לאחר שגם הוא עבד עשרים ויותר שנים בחרץ? הן גם בעבודת מצרים מקובל אצלנו "שהקב"ה חישב את הקץ", ומדוע לא חישב את הקץ בשייכות לחרץ? ולמה נתקיימה העבדות במצרים דווקא? והרי ישב ישראל בחרץ ואפשר היה גם שם לחשב את הקץ ולקצר את שנות העבדות כדרך שנעשה אחר כך במצרים? מהו החילוק בין 21 שנה בחרץ לבין 210 שנה במצרים? הרי הקב"ה יש לו, כביכול, שיטה סגולית למניין שנים. דבר זה הרי הוא דומה למה שאומר הרמב"ם (הלכות תשובה ג, ב) בנוגע לשקילת עוונותיו של אדם בראש השנה: "ואין שוקלין אלא בדעתו של א"ל דעות והוא היודע היאך עורכין הזכיות כנגד העוונות". הרי הדברים דומים!

התשובה לשאלה שהצגנו נראית לי באופן כזה: כאשר חזר יעקב אבינו מחרץ וראה אותו עשוי אחיו, מנוי וגמור היה עם עשוי לפנות את ארץ ישראל בשביל יעקב ובניו. וכן כתוב בפרשת וישלח (לו, ו): "ויקח עשו את נשיו ואת בניו ואת בנותיו ואת כל נפשות ביתו ואת מקנהו... וילך אל ארץ מפני יעקב אחיו", ואחר כך כתוב שם (כפסוק ח): "וישב עשו בהר שעיר, עשו הוא אדום".

נראים הדברים שעשוי חשב בלבו, כי חזרתו של יעקב קשורה בעניין כיבוש הארץ וקיום הכטחת הקב"ה. הוא פנה

להר שער מפני שסבר שיעקב הולך לכבוש את ארץ ישראל. ואמנם, היתה נכונות מצד הקב"ה לתת מיד את ארץ ישראל ליעקב, כדרך שנתן לעשיו את האפשרות לכבוש את הר שער. אולם מה שקרה הוא אותו הדבר שאירע לאחר מאות שנים במדבר סיני, כמעשה המרגלים. בפרשת בהעלותך מסופר, כי כאשר משה רבנו נפרד מחותנו, הוא אומר לו בפשטות: "נוסעים אנחנו אל המקום אשר אמר ה' אותו אתן לכם, לכה אתנו והטבנו לך כי ה' דבר טוב על ישראל" (במדבר י, כט). זו היתה התכנית שאותה חשב משה לבצע. אולם לפתע אירע מעשה המרגלים ששיבש לגמרי את מהלכי ההיסטוריה הישראלית. העם הושפע מהמרגלים והתפתחו הדברים כפי שהתפתחו.

אף כאן, זמן רב לפני מעשה המרגלים, אירע דבר דומה. "בקש יעקב לישוב בשלווה" – ולא רצה להתקדם בהתאם לתכנית האלוהית. ולכן: "ואתן לעשיו את הר שער לרשת אותו ויעקב ובניו ירדו מצרים" (יהושע כד, ד). הפסוק "וישב יעקב בארץ מגורי אביו בארץ כנען" מדגיש לנו יפה, כי רצונו של יעקב היה כאמת להיות צמוד לארץ ישראל. השם "ארץ כנען" אחרי "מגורי אביו" בא להדגיש את הפן של "מגורי אביו". לא רק ציון גיאוגרפי יש כאן, כי אם גם הדגשה של צמידות ואהבת המקום שהיה ארץ מגורי אביו. אף כאשר יצחק אבינו חשב לעזוב את ארץ ישראל אמר לו הקב"ה: "שכון בארץ הזאת". וגם כאן: "וישב יעקב" – יעקב רצה להיות צמוד לארץ ישראל ולחיות בה וביקש לישוב בשלווה. אולם מוכרח היה לשנות את כל תכניותיו מפני ריב האחים שתוצאתו היתה: "ויעקב ובניו ירדו מצרים".

היתה זו טרגדיה גדולה בחייו של יעקב אבינו כאשר נאלץ לרדת למצרים, הוא ובניו וכל משפחתו. טרגדיה זו נרמזה בפרשת ויגש (מה, יד), שם מסופר כי בעת הפגישה בין יוסף ובנימין "ויפל על צַנְאָרִי בנימין אחיו ויבך ובנימין בכה על צואריו". אומר שם רש"י: "על שני מקדשות שעתידין להיות

בחלקו של בנימין וסופן ליחורב" (והמקור הוא במסכת מגילה טו, ב). אכן, תופעת הבכי מובנת למדי גם מבחינת הרגש האנושי סתם – בכי הכא לכטא שמחה. אולם היה בבכי זה גם לא מעט מסממני הצער. הפטרת וישב כולה היא "מעשי אבות סימן לבנים" והיא רוויה צער על דרכם הרעה של בני ישראל על אף הטוב שהקב"ה השפיע עליהם. גם החורבן נרמז לנו מתוך מעשה מכירת יוסף.

המשותף לפרשת וישב ולהפטרה מצוי כבר בפסוק הראשון של ההפטרה, בפרקים ב' וג' של ספר עמוס: "על מכרם בכסף צדיק ואביון בעבור נעלים", שבו ניתן לדעת כיטוי בולט להקבלה זו. אבל יש עוד חטא אחר שהתורה מדגישה אותו וההפטרה חוזרת עליו פעמים אחדות: "אלקים מכניכם לנביאים ומבחורכם לנזירים" – האף אין זאת בני ישראל נאום ה'. ותשקו את הנזירים יין ועל הנביאים צויתם לאמור לא תנבאו". ובהמשך: "כי לא יעשה ה' אלקים דבר כי אם גלה סודו אל עבדיו הנביאים. אריה שאג מי לא יירא, ה' אלקים דבר מי לא ינבא".

חטא גדול וכבד הוא למנוע מהנביא לומר את נבואתו באופן חופשי. בגלל חטא זה נהרסה שומרון וגלו עשרת השבטים. כאשר אמר אמציה המלך לנביא עמוס: "חזה לך, ברח-לך אל ארץ יהודה... ובית-אל לא-יתוסיף עוד להנבא" (עמוס ז, יב-יג), היה בזה חטא, מפני שברור הוא "כי לא יעשה ה' אלקים דבר כי אם גלה סודו אל עבדיו הנביאים" (שם ג, ז). והנה דבר דומה מתרחש בין יוסף ואחיו. חלומותיו של יוסף כללו דברי נבואה, וידוע ידעו האחים כי חלומותיו אינם סתם חלומות, אלא דברים העתידיים להתממש למעשה. רצו אחי יוסף להפסיקו מלומר את חלומותיו-נבואתיו – "וישנאו אותו על חלומותיו ועל דבריו" – וכזה חטאו. האחים רצו כי יוסף יהא איש המציאות כפי שהיו הם, ולשם כך ביקשו לממש את הכתוב "ועל הנביאים צויתם לאמור: לא תנבאו". וזהו הרי בדיוק מה שעשו לנביאים אנשי שומרון.

(ב) בראשית פרשת וישב פרק לו
(ג) וְיִשְׂרָאֵל אָהַב אֶת יוֹסֵף מִכָּל בְּנָיו כִּי בֶן זִקְנִים הוּא לוֹ
וַעֲשֵׂה לוֹ בְּתֻלָּת פָּסִים:

מתוך: האדם ועולמו – עמ' קסז-קסח

יעקב אבינו אהב בכל לב את רחל, אולם הוא אהב גם את לאה. הכתוב אמנם אומר "וירא ה' כי שנאה לאה" (בראשית כט, לא), אבל אין המדובר כאן בשנאה של ממש, חס ושלום. לאה הרגישה כי יעקב אוהב את רחל יותר. באהבת יעקב לרחל היה משהו מיוחד, וכך היתה גם אהבת יעקב ליוסף. אין להעלות על הדעת שיעקב אבינו לא אהב את כל בניו, אלא שאת יוסף אהב אהבה יתרה: "וישראל אהב את יוסף מכל בניו" (שם לו, ג). אהבה יתרה כזו אינה נובעת מיחס עקרוני שונה, כי אם מיחס סגולי שונה. יהודה, בנשתו לדבר עם יוסף, הבין דבר זה כאשר הגדיר את אהבת יעקב לבנימין במלים: "ונפשו קשורה בנפשו" (שם מד, ל). מדובר כאן באהבה קיומית, מטפיסית.

יסוד ועיקר ביהדות - עניין הבחירה. אנו מאמינים שהי בחר בנו מכל העמים, ומי שכופר בבחירת עם ישראל - כאילו כבר ביהדות כולה. בחירה זאת היא מעיקרי אמונתנו. מהי משמעותם של הביטויים "עם נבחר" ו"אתה בחרתנו"? התורה משתמשת הן בלשון "בחירה" והן בלשון "סגולה": "ועתה אם שמוע תשמעו בקלי ושמרתם את בריתי והייתם לי סגלה מכל העמים וכו'" (שמות יט, ה). "סגולה" מבחינה לשונית הוא דבר חמדה, קניין יקר, משהו מיוחד במינו. אדם שיש לו חפצים יקרים רבים, והם כולם חביבים עליו, ייתכן שאחד מהם יהא אהוב עליו ביותר, יש לו יחס מיוחד כלפי מה שחביב ויקר ביותר בעיניו, והוא בבחינת סגולה. לפעמים אף קשה להסביר את סיבת האהבה הסגולית הזו.

דבר זה הוא סימן לחורבן. ההפטרה בפרשתנו מסתיימת במלים "אריה שאג מי לא יירא, ה' אלקים דבר מי לא ינבא" והרמב"ם מסביר ב"מורה נבוכים", כי אין זה בכלל בסמכותו של הנביא לכבוש נבואתו, שעליה הוא מצווה מגבוה. דומה הדבר לכוס שמוזגים לתוכה מים והיא מתמלאת ומנביעה את יותרת המים. לא הנביא עמוס יכול היה, גם לו רצה בכך, להפסיק להינבא, ולא יוסף יכול היה להיות שליט על חלומותיו ולהפסיק להיות חולם. אלה הם דברים בלתי אפשריים.

משום כך צורפו זו לזו הפרשה וההפטרה. הדברים דומים מאוד במהותם. כאשר האחים נפגשים לאחר זמן רב עם אחיהם יוסף נאמר "ויבכו" - התברר להם חטאם הגדול שניסו להפסיק את חלומותיו של יוסף. "ויבכו", מפני שהבינו כי מה שקרה לבית יעקב עוד יהדהד כתולדות ישראל. אילו לא היה מתרחש מעמד ההתפייסות בין יוסף ואחיו, היו מתבטלות כל ההבטחות שהבטיח הקב"ה לאברהם אבינו.

קיים דמיון בין מגמת ההפטרות לפרשת וישב ולפרשת ויגש לבין מגמתן בתקופת "בין המצרים". שם אנו מתחילים בדבריו הקשים של ישעיה הנביא ב"חזון" ומסיימים ב"נחמו נחמו". כאן, בהפטרה של פרשת וישב, הקרע בבית יעקב ללא מלה של נחמה, ולעומתה הפטרת ויגש המדברת כולה על אחדותם של בית יוסף ויהודה ועל ביאת מלך המשיח - "ומלך אחד יהיה לכלם מלך". אילו היה יעקב אבינו נשאר בארץ ישראל, אף אומה שבעולם לא יכולה היתה לעקור אותו משם, הגלות לא היתה מתרחשת ולא היה צורך בגאולה. ההשגחה היתה אורגנית גורל אחר לכנסת ישראל. אולם לאחר מכירת יוסף - התקיים סדר אחר לגמרי. הדרך אל הגאולה נהייתה ארוכה מאוד מאוד. בא הסיפור של תמר והקשר שלו עם רות המואביה ודוד המלך. קיימת שייכות פנימית בין מכירת יוסף ובין התקוות לביאת מלך המשיח הבא משורש רות ובית דוד. בעת מכירת יוסף נקבע מחדש כיוונה של ההיסטוריה היהודית.

מסביר הרב: לכל אדם ישנה שליחות מסוימת בעולם שעליו לבצע אותה, ואסור שאדם אחד יאמר לשני שהשליחות שלו יותר חשובה מזו של השני. כך אנו מוצאים לגבי יוסף, בשעה שחלם את החלומות. כתוב (בראשית לו ה-יא): "ויחלום יוסף חלום ויגד לאחיו ... והנה אנחנו מאלמים אלומים בתוך השדה ... והנה תסובינה אלומותיכם ותשתחוין לאלומתי ... ויחלום עוד חלום אחר ... והנה השמש והירח ואחד עשר כוכבים משתחווים לי, ויספר אל אביו ואל אחיו, ויגער בו אביו..." שואל הרב: למה כעס יעקב על יוסף בעת שחלם את החלום השני, ומדוע לא כעס עליו גם על החלום הראשון. התשובה היא: החלום הראשון עוסק בעניינים גשמיים, ואילו תוכנו של החלום השני הוא דברים רוחניים. החלום הראשון יצא לפועל בעת שאחי יוסף באו למצרים, כלומר בעניינים גשמיים. אפשר לומר שאדם אחד הוא יותר חשוב מאדם שני. אבל לגבי החלום השני - שהוא ענין רוחני - אם הוא אכן יתבצע, אז יצא המסר כי שליחות רוחנית של אהרן היא יותר חשובה משליחות רוחנית של אדם שני. לפיכך לא יצא החלום השני לפועל במלואו, כמו שכתב רש"י (שם לו ז): "הבא נבוא ... ורבותינו למדו מכאן שאין חלום נלא דברים בטלים". וכך נאמר בהמשך (שם פסוק יא): "ואביו שמר את הדבר", כמו שרש"י מפרש: "יהיה ממתין ומצפה מתי יבואי". מוסיף הרב: יעקב אביו שמר את החלום, וממתין מה יהיו הדברים הבטלים ומה יהיו הדברים האמיתיים. אנו מוצאים במובן רוחני אחד, כי בחלק מהדברים הרוחניים, יוסף היה יותר טוב מאחיו, ואילו בחלק רוחני אחר - השבטים היו יותר טובים מיוסף. האחרים היו יותר רוחניים מיוסף, כי הוא היה צריך אותם שיוציאו את עצמותיו ממצרים, כמו שכתוב (בראשית נ כה): "וישב יוסף את בני ישראל לאמור, פקד יפקוד אלקים אתכם והעליתם את עצמותי מזה". כלומר: יוסף סמך על אחיו שיוציאוהו ממצרים בעת יציאתם משם. רק אלה שיצאו ממצרים נכללו במניין השבטים, כמו שכתוב (תהלים קכב ד): "יששם עלו שבטים שבטי י-ה עדות לישראל". כלומר: כשהשבטים יצאו ממצרים, אז היא עדות שהם נחשבים לשבטי ישראל, ולכן יוסף ביקש מאחיו להוציא אותו מארץ מצרים. רואים מזה, כמו שהשבטים הצטרפו לעזרת יוסף, כך הוא היה צריך את עזרתם מבחינה רוחנית. ממשיך הרב: מתי אנו רואים שהאחים קיבלו עליהם את מרותו של יוסף מבחינה רוחנית? בשעת יציאת בני ישראל ממצרים, כשכולם חיפשו כסף וזהב, משה רבינו חיפש את עצמות יוסף כדי להעלותם ממצרים. מזה יש להסיק, כי יוסף נחשב לגדול מבחינה רוחנית.

ג) בראשית פרשת וישב פרק לז

- (ה) ויחלם יוסף חלום ויגד לאחיו ויוספו עוד שנה אתו:
 (ו) ויאמר אליהם שמעו נא החלום הזה אשר חלמתי:
 (ז) והנה אנחנו מאלמים אלמים בתוך השדה והנה קמה אלמתי וגם נצבה והנה תסבינה אלמתיכם ותשתחוין לאלמתי:
 (ח) ויאמרו לו אחיו המלך המלך עלינו אם משול תמשל בנו ויוספו עוד שנה אתו על חלמתי ועל דברי:
 (ט) ויחלם עוד חלום אחר ויספר אתו לאחיו ויאמר הנה חלמתי חלום עוד והנה השמש והירח ואחד עשר כוכבים משתחווים לי:
 (י) ויספר אל אביו ואל אחיו ויגער בו אביו ויאמר לו מה החלום הזה אשר חלמתי הבוא נבוא אני ואמך ואחייך להשתחוות לך ארצה:
 (יא) ויקנאו בו אחיו ואביו שמר את הדבר:

מתוך: בשם אומרם - עמ' קלז-קלח

אך יוסף ראה בדמינו חזון נוסף המשליך אף הוא על שאלת ההישרדות. יוסף חזה את הסיכוי הקרוב ליציאה לגלות במצרים. היהודי יצטרך בעל כורחו לפרוע את השטר שהוצג לאברהם, שטר שתבע ארבע מאות שנות שעבוד ועיניו בארץ לא להם. יהיה עליהם להתגורר בארץ אכזרית שכראשה עומד פרעה העריץ, בחברה שלא יכולה הייתה לשאת רבגוניות אנושית. יוסף חש תחושה של אכזריות. הוא פחד מן העתיד וממה שהוא טומן בחובו. אם בית יעקב, כך חשב, יתפרק וירד למצרים לא כקהילה מאוחדת ומאורגנת כהלכה, אזי הוא עשוי, חלילה, להיעלם עד מזהרה בתוך כור ההיתוך המצרי. יוסף הבין כי כדי להגן על בית יעקב, יש לראוג לאחדות ולהנהגה. על כן החל לחלום על הנהגה, על סמכות מרכזית שתתפרש את מקומו של יעקב ותהיה הכוח המלכד שיאסוף סביבו את כל צאצאיו. הוא ראה בחזונו קהילה מגובשת ומאוחדת במישור הכלכלי והפוליטי גם יחד.

הבה ננסה לניתוח חלומי הראשון של יוסף: "והנה אנחנו מאלמים אלמים בתוך השדה" (בראשית לז, ז). מדוע צריך הדבר להתרחש "בתוך השדה"? כיסודו של דבר, אומר יוסף, אספתי אלומות יחד עימכם; כולנו היינו מאוחדים. איש לא נותר בשוליים, איש לא היה חשוב פחות מאחי המוכשר יותר, איש לא היה במרכז. לא היינו מפוצלים; לא שררו בינינו לא קנאה ולא שנאה, לא היה שום הבדל ביני וביניכם. אספתי אלומות כמו כל אחד אחר, אך בדרך כלשהי אלומתי "קמה... וגם נצבה" (שם). רצייתי לסלק אותה מן המקום ולגרור אותה לכיוון אלומותיכם, אך היא סירבה למרש ממקומה. לא רק שאלומתי עשתה מאליה מה שעשתה, אף אלומותיכם פעלו מבלי שהסכמתם לכך. הן נעמדו מאליהן, הקיפו את אלומתי והשתחוו לה. במילים אחרות, לא הייתה לי כל שאיפה להיעשות לדמות המרכזית, כשם שאתם לא אישרתם את התפקיד המרכזי שיועד לי; הקב"ה מסתבר, לא ביקש לשמוע את דעתנו. אם חילקת ההנהגה ממני ותועבר לאחד מכם, לא יהיה אדם שמח ממני. השאלה מי תהיה הדמות המרכזית איננה חשובה. איננו יכולים כולנו להיות שווים זה לזה ולהתוות את גורלה של החברה הכלכלית. גם המדינה הדמוקרטית ביותר זקוקה לנשיא שיוענק לו עוצמה וכוח. אם הקב"ה בחר בי – אקבל עליי את התפקיד.

ד) בראשית פרשת וישב פרק לו

(ה) ויחלם יוסף חלום ויגד לאחיו ויוספו עוד שנה אתו:
 (ו) ויאמר אליהם שמעו נא החלום הזה אשר חלמתי:
 (ז) והנה אנחנו מאלמים אלמים בתוך השדה והנה קמה אלמתי וגם נצבה והנה תסבינה אלמתיכם ותשתחוין לאלמתי:
 (ח) ויאמרו לו אחיו המלך המלך עלינו אם משול תמשל בנו ויוספו עוד שנה אתו על חלמתי ועל דברי:
 (ט) ויחלם עוד חלום אחר ויספר אתו לאחיו ויאמר הנה חלמתי חלום עוד והנה השמש והירח ואחד עשר פוכבים משתחוים לי:
 (י) ויספר אל אביו ואל אחיו ויגער בו אביו ויאמר לו מה החלום הזה אשר חלמתי הבוא נבוא אני ואמך ואחירך להשתחוות לך ארצה:
 (יא) ויקנאו בו אחיו ואביו שמר את הדבר:

מתוך: חזון ומנהיגות – עמ' יז-יט

חלומותיו של יוסף

הבה ונבין כעת את חלומותיו של יוסף. שאיפות נסתרות, משאלות שהורחקו, רחפים שאדם בוש להודות בהם, חיי נפש שלעיתים הוא מתבייש בהם ולעיתים חרש לגלות לאחרים – כל אלה פורצים בחלום. אכן, יוסף ביקש לו עוצמה וכוח, אך אני מאמין כי באוטרנו כך אנחנו מציגים את חיינו הפנימיים באופן פשטני יתר על המידה. מה שהניע אותו היו אהבה וראגה לאחיו.

יוסף חשש משני דברים. תחילה הוא חשש מהתפרקות מוחלטת של קהילת הברית אשר נוסדה בידי אברהם והונחלה בראשונה ליצחק ולאחר מכן ליעקב. יוסף לא ביקש לתת ביטוי לשוני לפחדו זה, הוא לא רצה לומר לאנשים שהוא רדוף על ידי הפחד שמא, לאחר מות יעקב, עשויים אחיו וצאצאיהם הרבים לעזוב את הארץ המובטחת ולעקוד אל אזורים בלתי ידועים. יוסף האמין כי המספחה לא תתפרק כל עוד יעקב אבינו בין החיים. האהבה והכבוד שרחשו לו תשמור אותם יחד, אך מה יהיה לאחר מותו? האם שמותיהם של אברהם יצחק ויעקב ישקעו בתהום הנשייה? האם נורלה של קהילת הברית הוא למות, להיקבר ולהימחק מכל לבו מחשבות אלה הבהילו אותו, הן הטרידו אותו דרך קבע כרוח רפאים מרדשעת.

הארם חולם על עובדות או על מציאות המוכרת לו. צריך הייתי לחלום על בני צאן, חשב יוסף, ולא על אלומות. כנען לא הייתה ארץ חקלאית. משפחתו הייתה כל ימיה משפחת רועים. לו היה זה חלום פשוט, צריך היה לעסוק בכבשים ולא באלומות. הוא הבין שהקב"ה התכוון להביא אותם לעזוב את הארץ המוכטחת – על חברת הרועים השלווה שבה – ולהתיישב בחברה חקלאית. השינוי מחברת רועים לחברה שכלכלתה מבוססת על חקלאות, כמו כל הגירה מארץ שכלכלתה ירודה אל ארץ שכלכלתה מפותחת ממנה, עשוי להביא בבית יעקב לתוצאות איומות. הקהילה כולה תיעלם אלא אם כן תשמור על אתדותה. כדי לשרוד אנו זקוקים למנהיג, ואם הקב"ה הטיל את עול המנהיגות על שכמי, מוכן אני לקבל אותו בהכנעה.

ואז זכה יוסף לחלום נוסף. בקהילת הברית, כמוכן, אין הפרדה בין כלכלה למוסר, בין המנהיג הרוחני לבין המנהל בעולם התעשייה. הברית קשורה אל המזון כשם שהיא קשורה אל בית הכנסת או אל המקדש. הארם שנועד להיות הרמות המנהיגה בתחום הכלכלי צריך להיות גם מנהיגה הרוחני של הקהילה בשאלות שבין אדם למקום. יוסף לא רצה ככל הנראה להיות רק השליט הכלכלי; הוא ביקש בחלומו להיות גם מורה וגם איש ניהול. חלומו הראשון עסק בדבר אחד בלבד, באחריות ובביטחון כלכליים. קבצנים אינם יכולים ליצור את קהילת הברית. מכל מקום, הרמות המרכזית בקהילה הרוחנית חייבת לעסוק לא רק באלומות אלא גם בכוכבי שמים, כעניינים נשגבים. יוסף האמין כי הוא נחן בשני כישורים אלה.

(ה) בראשית פרשת וישב פרק לו
(ז) והנה אָנחנו מֵאלמים אֱלמים בתוך השָׁדָה והנה קָמָה אֱלָמָתִי
וְגַם נִצְבָה וְהִנֵּה תִסְפְּינָה אֱלָמָתִיכֶם וְהַשְׁתַּחֲוִינן לְאֱלָמָתִי:

מתוך: חמש דרשות [מהדורה א] – עמ' כ-כב

יוסף ראה בחלומו

והנה אָנחנו מֵאלמים אֱלמים" — אין אנו כבר בארץ כנען, בארץ מצרים אָנחנו, סמילא אין לנו עוד אפטרות לחיות רועי צאן: משולבים אנו בתוך משק חרש, עם צורות־חיים חדשות, סידות חוקים; אי־אפשר יהיה עוד להתפרנס ממרעה צאן. על בני־יעקב יהיה ללמוד מלאכות חדשות, כחקלאות, אמנות הבניה, חרושת אבן, חרושת עץ, מוצרי זהב, כסף ונחשת, שיתאימו לתבאים החדשים. יוצא, איש, כי הוא חלם על תוכנית חדשה בת וכול אחדות המשפחה להישטר גם במרחקים, אשר בורא העולם יסיצם שם. הוא חשב כל הזמן איך להבטיח את המשכה של מסורת אברהם בתוך כלכלה חדשה ובתוך ציביליזציה חדשה. האחים לא הבינוהו, מכיוון שהם הסתכלו על העתיד כהמשכו של הווה, את כל הבעיות הם ראו כמסגרת של החיים בארץ כנען, בארץ מגורי אביהם. בסביבה הוהיסקה, בעיר האבות הביתית, לא היו זקוקים לתוכניות חדשות ולא היה להם צורך בשיטות כלכליות אחרות. יוסף של החומש מספר: „והנה השמש והירח ואחד עשר כוכבים משתחווים לי" — יש תרבות חילונית, טכנולוגיה גדולה ועצומה, שמראת נפלאות ומשנה יסודות חיננו. אסנג, בארץ כנען יכולים אנו להסתדר בלעדה. התרבות החילונית סעונה אלמנטים הרסניים, הרבה צדדים שליליים, מושחתים. עלולה היא להיות ברכה וגם קללה בעת ובשנה אחת, וכל עוד שאפשר לחיות בלעדה, טוב יותר לנטשה. אולם, הלא ידעים אתם, כי סוף־סוף יהיה עלינו לבוא בקשר איתה. העימות יתקיים לא בארץ כנען, שם החיים וזרמים לאיטם, אלא בארץ חדשה, זרה, אשר שם קצב החיים מואץ בהרבה וכל יום מתחדשים שינויים יסודיים. הגזירה של הקב"ה „כי גר יהיה חרעך בארץ לא להם" תקיים — במקום או במסאחר. ב„ארץ לא להם", מפחד אני, לא נוכל להקים מחיצה בינינו לבין הסביבה. אם לא נהיה מוכנים לתבאים החדשים, תבלע אותנו הסביבה; הכחות

האינטלקטואליים שלנו יתבוללו כלייל, אולם, אם נחשוב בעוד מועד, נתכנן ונתכונן בשביל מאלמים אלומים, בשביל „השמש והירח ואחד עשר כוכבים" — בשביל כלכלה חדשה וסדר חברתי חדש, — נוכל להנציח את ירושת אברהם גם בסביבה זרה. תורת אברהם היא בעלת עוצמה גדולה, אבל במה דברים אמורים? כאשר מוכנים למאבק ויודעים בדיוק מה לעשות בסביבה החדשה.

אולם האחים ענו לו: „בהרי כבשי דרחמנא למה לך ז" — למה לך להיכנס לתוכניתיו המנוסות של הקב"ה? אין אתנו ידע איך ומתי יגשים הקב"ה את גזירתו „כי גר יהיה ורעך". בינתיים אָנחנו בארץ כנען; חיים אנו את חיננו בקדושה ובטהרה; מתפרנסים אָנחנו ממרעה צאן; אין לנו לפחד מן העתיד. יכולים אנו להסתדר ללא אלומים, ללא השמש והירח ואחד עשר כוכבים, אבל יוסף בשלו. לא היה בטוח כלל וכלל בסטטוס קוו הפוליטי ההכללי של בית יעקב בארץ כנען ולא חדל מלהתיר את אָחיו „ויקנאו בו אחיו" — ככל שהתאמץ יותר לשכנע אותם, כן גברה יותר עקשנותם: „ויסופו עוד שנא אותו על חלומותיו ועל דבריו". האם יוסף רב עם אחיו? בודדאיו האם המחלוקת שלהם היתה לשם שמים? בודדאיו בודדאיו יוסף, כאשר לעיל, הסתכל על גורלם של בני יעקב מנקודת־מבט של עתיד אפל, בלתי־בטוח, מיסתורי, בו תקיים הגזירה של „גר יהיה ורעך"; הוא דרש הננה לקראת אותו עתיד. האחים טולם היו ברעה אחת, כי אסור יותר מדי להסתכל באספקלריית העתיד „במסולא סמך על תדרוש"; את העתיד יש לשפוט לפי הווה. אנו יושבים בארץ כנען, אין אנו צריכים ואין אנו רשאים להתסנגן לקראת ארץ שאין אנו מכירים אותה ולקראת עתיד שמסוטה מאתנו.

במחלוקת לשם שמים זו מסקה התשנחה כיוסף, ורק תודות לחלומותיו של יוסף ניצל בית יעקב מאבדן. מה היו האחים עושים בלעדיו, כאשר „הרעב כבר בארץ והיו כאשר כלו לאכול" ו לולא חלומותיו של יוסף, היה כל בית יעקב גוזע ברעב? לולא „וישלחני אי לפניכם לשום לכם שארית בארץ", לא היתה, היו, תקומה למסורת אברהם, ובחירת ישראל לא היתה מתגשמת.

ו) בראשית פרשת וישב פרק לז
(ט) ויחלם עוד חלום אחר ויספר אתו לאָחיו ויאמר הנה חלמתי חלום עוד והנה השמש והירח ואחד עשר כוכבים משתחווים לי:
(יא) ויקנאו בו אָחיו ואָביו שמר את הדבר:

מתוך: על התשועות – עמ' קסו-קסז

יוסף וחנוכה

יוסף זכה לשני חזיונות. הוא חלם על אלומותיו אשר קמו וניצבו כאשר אלומותיהם של אחיו סבבו אותן והשתחוו להן. כאשר סיפר חלום זה לאחיו, הם לא קנאו בו בשל כך. אמת, שנאתם העמיקה והתעצמה, אך קנאתם לא התעוררה. לאחר מכן חלם חלום נוסף: השמש והירח והכוכבים משתחווים לו. כאשר סיפור חלום זה לאביו, "ויקנאו בו אחיו" (בראשית לו, יא) – לא רק שנאוהו אלא אף קינאו בו.

אינני פותר חלומות, אך על פניו נראה לי הפירוש שלפיו זכה יוסף לשני חזיונות. אחד דיבר על עוצמה כלכלית, על שפע ועל עושר, וחזון זה התאמת בכל מאת האוחזים. החלום השני סבב כנראה סביב שאלות של גדולה רוחנית, תנופה ופאר בעולם הנשגב. יוסף ביקש להיות בעל כוח פוליטי, לצבור הון ושפע, ולזכות לכבוד ולידיאה מצד הבריות בשל עוצמתו וכוחו; אך הוא רצה גם להיות בעל חשיבות מבחינה רוחנית, אהוב על בני האדם, לזכות מהם לכבוד רב בשל גדולת חכמתו ודוב חסדיו.

האם יכול אדם אחד לצרף את שתי הסגולות האלה? האם יכול אדם אחד להגשים את שני החלומות, את חלום האלומות – על עוצמה כלכלית וצבאית

– ואת חלום הגדולה הרוחנית, הגבהים המוסריים והאחוזה עם האֱלֹהִים? יוסף, כאיש ביצוע, הקריש תשומת לב לעובדות החיים שאין לערער עליהן; הוא ארגן מחסני תבואה במשך שבע שנות השבע. הוא קנה את כל אדמת מצרים ולאחר מכן העביר את האיכרים מנחלותיהם. האם יכול היה בעת ובעונה אחת להיות גם חולם, בעל חזון, מנהיג רוחני אהוב על הבריות?

כנראה סבר יוסף כי הוא יוכל לצרף את השניים. זו משמעותה של כתונת הפסים – מרובת צבעים, לא חרגונית. במקום שנמצא צבעים רבים, נמצא גם סתירות רבות. צבע מתנגש בצבע, ויוסף היה בבחינת סינתזה של אלומות ושל צבא השמים.

במהלך ההיסטוריה חיקו היהודים את יוסף. גם לנו שני חזיונות. היהודי הוא סוחר מוכשר ומיומן במסחר. היהודים חלמו על האלומות, שאם לא כן לא יכולים היו לשרוד. אך באותה עת שב היהודי – הסוחר הקטן, בעל המכולת, הרוכל – אל ביתו לקראת יום השבת. הכרתי אנשים כאלה בילדותי. לאותו יהודי, שהיה לעתים לכוש בלויי סחבות, היה חלום אחר – לא על אלומות, דולרים וסנטים, רובלים וקופיקות, אלא על דבר מה אחר – "השמש והירח ואחד עשר כוכבים" (בראשית לו, ט), על גדולה רוחנית. הוא היה בעל אישיות רוחנית נפלאה.

כדיוק סוג כזה של סינתזה ייצגו גם החשמונאים. הם היו לוחמים מעולים, אך ברגע בו הניחו את חרבותיהם, עניינם סבב סביב הקדושה, סביב השמן למנורה שדלקה במקדש, "טיהור המקדש הגדול ביותר וחנוכת המזבח מחדש" (חשמונאים ב' ב, יט). זה הוא הקשר בין יוסף והחשמונאים וחזוניה של ההיסטוריה היהודית.

ז) בראשית פרשת וישב פרק לז
(יד) וַיֹּאמֶר לוֹ לֵךְ נָא רֵאֵה אֶת שְׁלוֹם אַחֶיךָ וְאֵת שְׁלוֹם
הַצֹּאֵן וְהַשְּׂבָנִי דִבֵּר וַיִּשְׁלַחְהוּ מֵעֵמֶק חֲבֵרוֹן וַיָּבֵא שָׂכְמָה:

מתוך: ימי זיכרון – עמ' צג-צה

אם מוכרחים היו יעקב ובניו לרדת ולהגר למצרים – על שום מה היו הדברים צריכים להתרחש בדרך של טראגדיה קשה של מכירת יוסף, מחלוקת ושנאת חינוס בביתו של יעקב, דרך חטא ועוול גדול מצד אחים לאחיהם! וכי לא היתה להשגחה דרך אחרת לכצע תכניתה אלא בדרך זו של שנאת אחים! "וישלחהו מעמק חברון" (בראשית לז, יד) – רש"י: מעצה עמוקה של אותו צדיק הקבור בחברון, לקיים מה שנאמר לאברהם בין היתרים: "כי גר יהיה זרעך" (שם טו, יג). כל הטראגדיה של מכירת יוסף תוכננה על ידי רבש"ע – ולמה?

רבש"ע הבטיח לאברהם אבינו לתת את ארץ ישראל לזרעו, כנאמר: "לזרעך אתן את הארץ הזאת" (בראשית יב, ז) – והרי אין זו הבטחה ליחידים ולא לבניה של משפחה מסוימת, ואפילו תהא זו גדולה וחשובה, אלא לאומה, לגוי, ולא לסתם אומה וגוי אלא לגוי גדול. אולם לגוי – ודווקא לגוי גדול – נעשו היהודים רק בארץ מצרים. לשם באו בתחילה בתור יחידים: "וואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה את יעקב, איש וביתו באו" (שמות א, א). רק כשיצאו ממצרים היו לגוי גדול, כנאמר: "ארמי אבד אבי וירד מצרימה... ויהי שם לגוי גדול עצום ורב" (דברים כו,

ה) – הרי שהיו בני ישראל חייבים לרדת למצרים, שאם לא כן לא היו משיגים את הייעוד ההיסטורי שלהם להיות עם גדול ואותם כוחות נפש, כשרונות ומעלות שמימיים שגוי גדול חייב להשיג. זאת היתה המתנה הגדולה שנתן רבש"ע לישראל במצרים; הוא הרכוש הגדול שאותו לקחו עמיהם בצאתם ממצרים – ולא, חס ושלום, השמלות וכלי כסף וכלי זהב. כדי להיות גוי גדול כדאי היה לסבול את הסבלות של שיעבוד מצרים. אלא, השאלה עדיין לא נתיישבה בכך במילואה. על שום מה סובב הקבי"ה, שיוכלו בני ישראל ליהפך לגוי גדול במצרים דווקא ועל ידי עבודה בחומר ולבנים ותחת השכט של הנוגשים והשוטרים, ולא נתן להם את ארץ ישראל כאל אנשים בני חורין, זקופי קומה ומאושרים! הזוהר משיב על כך תשובה מופלאה:

"עד דנפקו ממצרים לא הוי גוי ולא אתחוו כדקא יאות. "כשושנה בין החוחים כן רעיתי בין הבנות" (שיר השירים ב, ב) – בעא קבי"ה למעבד לון לישראל כנוונא דלעילא ולמהוי שושנה חדא בארעא כנוונא עלאה ושושנה דסלקא ריחא ואיתבריר מכל שאר וורדין דעלמא לא הוי אלא ההיא דסלקא בין החוחין" (כי תשא קפט ע"ב).

השושנה גדלה ופורחת באופן היפה ביותר בין החוחים, בין קוצים, מפני ששם הקרקע היא דשנה ואין שם צמחים אחרים הצריכים אף הם לינוק מן הקרקע הזו. לשושנה יש במקום צמיחתה מזון בשפע, ככל הנדרש לה, ולכן היא מתפתחת יפה בין חוחים; על כן גדל לתפארת אף התפוח בעצי השדה. כיוצא בזה פרח משפחת יעקב אבינו עד כדי היותה לגוי גדול, לעם בני ישראל, דווקא במצרים בין המצרים. אילמלא חוחי מצרים לא היתה נסתת ישראל עולה כל כך יפה, משופעת תפארת ורן כשושנה.

(ח) בראשית פרשת וישב פרק לו
(יד) ויאמר לו לך נא ראה את שלום אחיך ואת שלום
הצאן והשבני דבר וישלחהו מעמק חברון ויבא שכמה:

מתוך: האדם ועולמו – עמ' קעא-קעב

"עמק חברון"

בפרשת וישב יעקב

אבינו שלח את יוסף לשכם ואמר לו (בראשית לו, יד): "לך נא ראה את שלום אחיך ואת שלום הצאן והשבני דבר, וישלחהו מעמק חברון ויבא שכמה". רש"י על אתר מעיר הערה מעניינת: "מעמק חברון - והלא חברון בהרו שנאמר (במדבר יג, כב): ויעלו בנגב ויבוא עד חברון, אלא (ב"ר) מעצה עמוקה של אותו צדיק הקבור בחברון, לקיים מה שנאמר לאברהם בין הבתרים (לעיל טו, יג): "כי נר יהיה זרעך". רש"י, בעקבות המדרש, גילה בכינוי "עמק חברון" סמליות מיוחדת. אדם המצוי בעמק המוקף הרים גבוהים, אינו מסוגל לראות רחוק. ההרים מגבילים ומאפילים. ולהיפך, אדם הניצב על פיסגת הר, מסוגל לראות הרבה יותר רחוק. האופקים רחבים והראייה בהירה ומקיפה. על כן נכון יהיה להסביר כך את המלים "עמק חברון": יעקב אבינו ליווה את יוסף עד מורדות הר חברון ויחדיו הגיעו אל "עמק חברון". כאן, בעמק, נפרד יעקב מבנו ושלחו לילך לבדו לעבר שכם. על שום מה ליווה יעקב אבינו את יוסף? מסתבר שהיתה כאן התערבות מצד ההשגחה ויש בדבר סמליות רבה. באותו רגע לא ידע יעקב מה תהיינה תוצאות שליחותו של יוסף. מצוי היה אז ב"עמק" שבו אין רואים הרבה ולמרחוק. ראייתו את הנולד היתה לקויה. הרי ידע יעקב היטב כי אין יוסף רצוי לאחיו וכי אין הוא השליח המתאים ביותר. ובכל זאת - שלחו. שני דברים עיקריים לא ידע יעקב באותה שעה: נעלם ממנו שלא יראה עוד את יוסף במשך עשרים שנה וכן נעלם ממנו, כי אף-על-פי ששליחותו של יוסף היא לכאורה לשכם, הרי למעשה היא מהווה את תחילתה של גלות מצרים. "וישלחהו מעמק חברון" - יעקב אבינו, שרוח הקודש שרתה עליו תמיד, היה באותו רגע שרוי בעמק, במצב של קוצר ראייה למרחוק. לא לשכם הוא שלח את יוסף, כי אם לגלות מצרים.

ט) בראשית פרשת וישב פרק לו
(טו) וַיִּמְצְאוּ אִישׁ וְהָנָה תַּעֲהָ בְשָׂדֶה
וַיִּשְׁאַלְהוּ הָאִישׁ לֵאמֹר מַה תִּבְקֶשׁ:

מתוך: על התשועות – עמ' קנח-קס

בדרמה של מכירת יוסף ממלא "איש" תפקיד על-טבעי. "וימצאוהו איש והנה תעה בשדה וישאלהו האיש לאמר מה תבקש" (בראשית לו, טו). מי היה אותו איש? מדוע פנה אל יוסף? התנ"ך חוזר שוב על המונח "איש", כביכול ללא צורך; יכול היה לוותר עליו במחצית השנייה של הפסוק. יתרה מזו, שם העצם "איש" מופיע שני פסוקים מאוחר יותר: "ויאמר האיש נסעו מזה כי שמעתי אמרים נלכה דתינה" (שם, יז). גם כאן יכולה היתה התורה לוותר על מילת "האיש". מדוע שבה מילה זו וחוזרת?

התשובה היא ברורה: החזרה על תיבת "האיש" באה להדגיש את אופיים הבלתי רגיל של צירופי המקרים, את התפקיד המוזר שמילא אדם אנונימי, אשר לא הכיר את יעקב ואף לא את יוסף. הפנייה אל יוסף היתה מעשה חסר נימוס מצדו של האיש. נראה ששיער כי יוסף חש כמי שאיבד את דרכו. "וימצאו איש והנה תעה בשדה". אך מדוע נתן יוסף את ביטחונו באיש, בזר חסר שם? וכיצד יכול היה האיש לקשר בין תשובתו העמומה של יוסף, "את אחי אנכי מבקש" (שם, פסוק טז) ובין עשרת האנשים שפגש קודם לכן? היה זה צירוף מקרים משונה, שהאיש ירע לאן נסעו האחים כשעזבו את שכם. התורה חוזרת על המונח "איש" כדי להדגיש שאיש זה לא היה אדם סתם. הוא היה יותר מכך. איש זה היה מלאך אשר פיקח על ההיסטוריה היהודית, מלאך אשר כנציגו המוטמך של ריבונו של עולם הרדיך את אירועיה וחתר אחרי יעדיה. הוא פגש ביוסף, ובשל פגישה זו, נעשתה הדרמה של יוסף

למורכבת יותר, למתמיהה יותר ולמעוררת יראה. יוסף היסס. בסופו של דבר נכנע בפשטות לאיש, לייעודו. האיש הוא שהחליט עבור יוסף ללכת לרותן; ובעשותו כך, הוא חתם את גורלם של יעקב וביתו וחשף אותם לשעבוד, סבל וכרידות. הוא שלח את יוסף להיות היהודי הראשון אשר יחוה את החוויה הטרגית של הגלות.

יוסף פעל בהתאם להנחייתו של אותו איש מסתורי. למעשה, כל בני האדם המעורבים בסיפור יוסף פעלו בעל כורחם, ולא משום שהתייחסו אל מעשיהם כאל מעשים הגונים ונכונים. אדרבא, הייעוד היהודי והתנועה אשר אין לשנותה לכיוון מימוש של העם היהודי הם שאילצו אותם לפעול בדרך שתוכננה בידי ה'.

לרעתי, "האיש" אשר פגש ביוסף הוא אותו "איש" אשר פגש את יעקב בלילה האפל והמבהיל, כאשר יעקב, לכדו, בלא ידיים וחברים, צריך היה להיאבק עד עלות השחר. מה אמר האיש ליעקב? ההיסטוריה שלך תהיה גרושה במאבקים ובעימותים. אתה יכול לצאת בלא כל פגע ממפגשך בעשו. אבל אתה תתייצב לנוכח אחרים אשר יתנגדו לך. לדידך, קיום היסטורי כמוהו כקיום הרואי – בכרידות ותמיד תוך עמידה על המשמר. העולם כולו יבין שלא כהלכה את ייעודך ויגלה כלפיך אהדה מועטת עד מאוד. האיש גילם את המרכיבים הטרגיים-פרדוקסליים בתולדותינו.

רש"י (לבראשית לו, טו) מספר לנו כי האיש אשר פגש ביוסף היה המלאך גבריאל, המוציא לפועל את ההיסטוריה היהודית, שתוכננה והופעלה על פי רצונו של ה'. יוסף עמד לנוכח הייעוד היהודי. זה היה האיש.

(י) בראשית פרשת וישב פרק לז
(טו) וימצאהו איש והנה תעה בשדה
וישאלהו האיש לאמר מה תבקש:

מתוך: חזון ומנהיגות – עמ' כא-כג

"איש"

ניתן לומר בהכללה כי תיבת "האיש", כהופעתה בתנ"ך, היא מונח מיוחד במינו שיש לו משמעויות רבות. הופעתה בסיפור מכירת יוסף ראויה לתשומת לב: "וימצאהו איש... וישאלהו האיש לאמר מה תבקש... ויאמר האיש". לא הייתה שום סיבה לחזור ולומר כי היה זה האיש שסיפר ליוסף היכן אחיו, ודי היה לו נאמר "ויאמר לו... שמעתי אומרים נלכה דתינה".

היכן מצאנו שוב את תיבת "איש"? כאשר האחים מספרים ליעקב על מה שהתרחש ועל החוויות שעברו בשהותם במצרים, הם אומרים: "דבר האיש אדני הארץ אתנו קשות" (בראשית מב, ל), ויעקב עצמו מקווה שהאֱלֹהִים ייתן לכם רחמים לפני האיש" (שם מג, יד). כאשר יוסף מצווה על אשר על הבית להזמין את אחי יוסף לביתו, אומרת התורה: "ויעש האיש כאשר אמר יוסף... ויגשו (האחים) אל האיש אשר על בית יוסף... ויבא האיש את האנשים ביתה יוסף" (שם מג, פסוקים יז, יט, כד).

פעמים רבות תיבת "איש" איננה רק ציון לאדם זה או אחר, אלא רווקא לאדם זר, מי שאין לו שום סיבה להתערב, מי שאיננו שייך לעלילה כולה, מי שהוא מחוץ למעגל העניינים. "וימצאהו איש והנה תעה בשדה". דמות זו איננה מעורבת בעלילה, היא אישיות זרה ומשונה. בפרשות וישב ומקץ נעשה שימוש בתיבת "איש" לעיתים תכופות, כי הסיפור כולו הוא סיפור של אירועים חידתיים ומסתוריים ביותר, אשר הביאו בדרך כלשהי לפילתו של יוסף ולעלייתו.

רש"י (בראשית לז, טו) קובע כי האיש היה המלאך גבריאל ולא בן אנוש. לו היה אדם רגיל, לא היה שואל את יוסף "מה תבקש". נוצר בנו הרושם כי האיש רצה עד מאוד שיוסף יפנה אליו בשאלה; הוא ביקש לספר ליוסף היכן מצויים אחיו, כאילו היה לו לאיש זה עניין גדול באירועים אשר צריכים היו להתרחש. האיש רצה להודיע ליוסף בדיוקנות ובפירוט היכן הם שוהים. "וילך יוסף אחר אחיו וימצאם בדתן". מבין השורות אנו מתרשמים שהאיש נתן ליוסף הוראות מדויקות כיצד להגיע אל דותן ולמצוא שם את אחיו. הוא שאף שיוסף יפגוש באחיו, אך לא לשם התפייסות אלא למען ניכוד מוחלט.

דברים אלו נכונים גם כאשר לדברי האחים ליעקב: "דבר האיש אדני הארץ אתנו קשות ויתן אתנו כמרגלים את הארץ" (בראשית מב, ל). "קשות" כאן איננו מתפרש דווקא ככעס וכמילים זועמות, אלא כביטוי לתחושת האחים כי אותו אדם מסתורי ופרדוכסלי התייחס אליהם בדרך מבלבלת. מה הניע אדם זר להאשים אותנו בריגול? איש לא יכול היה להבין זאת, אף לא יעקב אבינו. הד"ל אמרו כי רוח הקודש נסתלקה מיעקב (אבות דרבי נתן, נוסח א, פרק ל; ילקוט שמעוני, בראשית, רמז קמב), ועל כן הגיב באומרו: "זאיל שדי יתן לכם רחמים לפני האיש".

המכנה המשותף לאיש שכשכם ולאיש שבמצרים הוא המסתורין שבזהותם ובסניעיהם. מה הניע את יוסף בשכם ואת האחים במצרים לפעול בדרך שפעלו? הייתה זו ההרגשה של זרות, חוסר הבנה מוחלט שצמח מן המפגש ב"איש". מכירת יוסף הייתה מעשה בלתי גיוני; על ידי הצגת האיש מדגישה התורה כי ההיגיון מחייב לומר כי מעשה זה לא יכול היה להיעשות למציאות.

יא) בראשית פרשת וישב פרק לו
(יז) וַיֹּאמֶר הָאִישׁ נָסְעוּ מִזֶּה כִּי שָׁמַעְתִּי אֲמָרִים נְלָכָה הִתְיַנָּה
וַיֵּלֶךְ יוֹסֵף אַחֵר אַחֵר וַיִּמְצָאם בְּדֹתָן:

מתוך: ימי זיכרון – עמ' עא-עב

אם נעקוב אחרי תולדותיו של יוסף החל מפרשת "וישב" ועד הפסוק האחרון של פרשת "ויחי", נראה כי הוא מגלם אישיות יציבה וישרה: אין אנו מבחינים אצלו במאבקים רוחניים פנימיים ולא במהפכים פסיכיים. יוסף לא נתייסר בייסורי תאוה וחטא נשמתו נשארה תמיד בחירה כבדולח. רגשותיו ונטיותיו הנפשיות מאוחדות בתוכו באופן שווה ומאוזן, ובכל כולו שולטת אינטואיציה הגיונית עמוקה ומוצקה. יוסף נראה לנו כאישיות מוסרית והרמונית מושלמת. "ויוסף היה במצרים" (שמות א, ד) – רש"י: "להודיעך צדקו של יוסף: הוא יוסף הרועה צאן אביו – הוא יוסף שהיה במצרים ונעשה מלך ועמד בצדקו". לפנינו אותה אישיות ממש – בן שבע עשרה הוא רועה צאן בארץ כנען, ולימים – הוא המושל על מצרים.

כבר בצעירותו היה יוסף בעל החלומות ויודע חלום לפתור אותו, הוא היה האיש היודע לתכנן את העתיד וגם לחזותו מראש. כישרון זה לא סיגל לעצמו יוסף בהיותו בגלות. חזונו וכן טוב לבו ונאמנותו למקורו, ומידת כיבוד אב ואם שנהג בה, מופגנים גם בארץ כנען וגם אחרי־כן במצרים – הם טבועים בהוויתו. יוסף ידע שאחיו שונאים אותו, ולא פעם היו בני השמחות, מן הסתם, מספרים לו מה האחים זוממים לעשות לו – ובכל זאת, כאשר יעקב אביו אומר לו בוקר אחד: "לכה ואשלחך אליהם", נענה הוא מיד: "ויאמר לו: הנני" (בראשית לו, יג). בשעה שהאיש המיסתורי מוצאו יתועה בשדה וישאלהו האיש לאמר: מה תבקש" (שם, טו) – ולפי דברי חז"ל שאלו: "למה מבקש אתה צרות לעצמך?" – והנה מיד עונה לו יוסף: "את אחי אנכי מבקש" (שם, טז). הוא קורא להם "אחיו", מדגיש שעל אף הכול הם אחיו. כאשר האיש המיסתורי אומר ליוסף בלשון דר־משמעית: "נסעו מזה", בלי להזכיר את עניין האחוה, אין יוסף מגיב, אלא: "וילך יוסף אחר אחיו וימצאם בדותן" (שם, יז) – נוהג במסירות נפש כלפי האב ובמידת הסבלנות כלפי האחים. אותה גדלות ואותו חסד שהראה יוסף במידה גדולה כלפי אחיו במצרים – הראה כבר בימי עלומיו בארץ כנען. גם התנהגותו המוסרית של יוסף בבית מטיפרע מול פיתויי אשתו וסירובו לבגוד באדונו ונאמנותו לדמות דיוקנו של אביו שבלבו – מוכיחים את גדלותו המוסרית: יוסף היה אז נער צעיר, שנעקר מבית אבא ונמכר לעבד לתליון המצרי, ועל אף זאת היו המידות הנעלות נטועות ויציבות באופיו. קור רוחו של יוסף והכרתו העצמית האיתנה מצביעים באופן הבולט ביותר על האישיות הנהדרת של "החסיד המעולה" שנתברך בה.

יב) בראשית פרשת וישב פרק לו
(יח) וַיֵּרְאוּ אֹתוֹ מֵרָחֶק וּבָטְרָם יִקְרַב אֲלֵיהֶם וַיִּתְנַבְּלוּ אֹתוֹ לְהַמִּיתוֹ:

מתוך: בסוד היחיד והיחד – עמ' שט-שיא

יוסף הנסתר

יוסף נשאר זר לאחיו אשר לא יכלו לעמוד על כל היפה והנעלה שהיו גנוזים בנשמתו של אחיהם הצעיר. קדושתו פעלה לפנים מן קלעי אישיותו המוחשית. היא הסתגרה ביחודו הפנימי ולא נחה מן ההסתר אל הגלוי. החיצוניות חצצה על כל הנשגב והמפואר שבו. לעינים נתגלה רק יופי של מטה, כשרוך-מעשה וכושר-תכנון וארגון. הפלא הגדול, המסתורין של האישיות והסגולתי שבו, נשאר צפונים בתחומות הוויתו של יוסף. כתונת הפסים – חיצר ניות – כסתה את המתרחש מתחת לה. אחיו לא הרגישו בנפש פלאית שחסתכלה בתמהון בעולם סביב לה דרך עינים יפות, במשמעות יופי של העולם הזה; לא תפסו את האציר לות שהיתה כבושה בתוך עצמה ושהתבטאה כלפי חוץ – באופן פרדוקסלי – לא במראה נורא, שמימירוחני, כי אם ביופי של תואר ויופי של מראה, בחמדת בשר וגוף. הכל ראו את ה"בן פורת יוסף בן פורת עלי עין", את הקסם הפיסי שליבב את בנות מצרים בטפסן על החומות לזון עיניהן בקומתו ובארשת פניו של יוסף, "בנות צעדה עלי שור". רק אביו ידע כי בךחמודות זה, עם כל החוסן הגופני, עם קוצות תלתליו, עם עיניו השחורות והעמוקות, מלאי חלום, עם העדינות והרכות וגם העוז המופלא שבפניו הצחור רות והנעימות, השוחקות והתמהות גם יחד, נתון לחזון שמעבר לתחומי העולם הזה, נסחף על ידי סערת רגשות

שמעבר לתחומי העולם הזה, נסחף על ידי סערת רגשות קודחות וכיסופי-נאולה, עליה והתעלות. רק אביו הזקן הכיר, כן בן פורת זה חותר ומעפיל לקראת האלקים וכי החלום הזרוע בעיניו מכוון לא כלפי חמדה מוחשית, כי אם כלפי הוויה מקודשת ומטוהרת. רק אביו הזקן תפס, כי החיצוניות המושכת והמלכבת את העין נבראה מאור פנימי. דעת האחים אחרת היתה. הם חשבו, כי אין קדושה אישית, לב טהור ונפש צנועה ומשתפכת בחיק האלקים עולים בקנה אחד עם יופי פשוט, בן העולם הזה. לפיכך היו מסתכלים בבן פורת זה בחשדנות ובאי-אמון. הוא נאשם, כי הירבה לשים לב לחמודותיו הגופניות, כי התקשט וסלסל בשערו יותר מדי ברצותו ללכוד מבטי השתאות והערצה, וכי גאווה והתגדרות נזרקו בו: "הנה השמש והירח ואחד-עשר כוכב בים משתחווים לי". עין האחים לא הבחינה, כי כל ההדר החיצוני, על כל הברק והקסם שבו, הוא צעיף המכסה את הדיוקן האמתי של בן פורת זה. כתובת הפסים הפרידה אותו מאחיו. הם ראוהו תמיד רק מרחוק. בשעה שניסה להתקרב אליהם ולפתוח לפניהם את סגור לבבו ולתנות לפנייהם את אהבתו הגדולה המשולשת: (1) לאב זקן, "העוד אבי חי ז' לעברה של משפחת נבחרה ה' ; (2) לילד זקונים, "ואת אחיכם הקטן תביאו אלי" – לעתידה של משפחה זו ; (3) ולהם לעצמם, אל אחיו, "את אחי אנכי מבקש" – דחווה בשתי ידיים. המרחק המדומה היה גדול יותר מדי ; לא הניחוהו לגשת אלחיים. "ויראו אותו מרחוק – ויתנכלו". הם חשדו בו תמיד. יוסף הנצחי, נשאר בודד וגלמוד. הכל חשדו בו ולענו לו.

יג) בראשית פרשת וישב פרק לז

(כו) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל אָחִיו מַה בָּצַע כִּי נִהְרַג אֶת אָחִינוּ וְכִסִּינוּ אֶת דָּמוֹ:

(כז) לָכוּ וְנִמְכְּרֵנוּ לִישְׁמַעְאֵלִים וְיִדְנוּ אֶל תְּהֵי בּוֹ כִּי אָחִינוּ בְּשָׂרֵנוּ הוּא וַיִּשְׁמְעוּ אָחִיו:

בראשית פרשת וישב פרק לח

(א) וַיְהִי בַעַת הַהוּא וַיִּרְדַּ יְהוָה מֵאֵת אָחִיו וַיֵּט עַד אִישׁ עַדְלָמִי וַשְׁמוֹ חִירָה:

מתוך: ימי זיכרון – עמ' עג-עה

יהודה

יהודה נכשל במכירת יוסף במאמרו לאחיו: "מה בצע כי נהרוג את אחינו וכסינו את דמו. לכו ונמכרנו לישמעאלים" (בראשית לז, כו-כז). הוא מרגיש במצפוניו, שרצח"אח הוא דבר מזועזע, אך גם עצת-רפשתו: "לכו ונמכרנו לישמעאלים" משונה ואכזרית היא. חז"ל הוקיעו דבריו אלה במלים בוטות וחרופות ביותר:

"מה בצע" – תניא רבי מאיר אומר: כל המברך את יהודה, שאמר: "ימה בצע כי נהרג את אחינו", הרי זה מנאץ. ועל זה נאמר (תהלים י, ג): "ובצע ברך (אף ה"י" (סנהדרין ו ע"ב).

פשרתו זו של יהודה בוודאי שאינה עולה בקנה אחד עם תורתו של אברהם אבינו. להלן מספרת לנו התורה: "וירד יהודה מאת אחיו ויט עד איש עדלמי ושמו חירה" (שם לח, א) – רש"י: "ללמד שהורידוהו אחיו מגדולתו. כשראו בצרת אביהם אמרו: אתה אמרת לנו למוכרו; אילו אמרת להשיבו היינו שומעים לך".

במובן הרוחני היתה זו שקיעה ליהודה. לאחר מכירת יוסף הגיעו הדברים לידי כך ששמו של יהודה יימחק לגמרי מחושן המשפט ומשבטי-יה. והנה לפתע התאושש והתעלה יהודה ואומר: "צדקה ממני!" (שם, כז) באותה שעה מתעוררים בו חיים חדשים של אישיות החותרת במאמציה לעצב ולגבש בתוכה מחדש את האופי והרגש ואת הנאמנות ומסירות הנפש. יהודה התנער ממידותיו הנפסדות שגילה בשעת מכירת יוסף. עתה ניגש והתייצב לפני יוסף יהודה אחר לגמרי. לשעבר היה חושש וירא מאחיו, ואילו עתה הוא מתפלמס עם מישנה למלך מצרים כניבור העומד על שלו. יהודה התחיל לשאת בעול בית יעקב והשבטים כולם; הוא ערב ליעקב אביו לשלומם של בנימין, ומישכן בשבילו את העולם הזה וגם את העולם הבא שלו; הוא עורך את מאבקיו באמץ רב. התורה אינה מספרת לנו על כל החוויות ויסורי הנפש שהתייסר בהם, שזיקקו וצירפו את אישיותו מחדש.

לאט-לאט התגלו תפארתו, גבורתו ואומץ לבו: "יגור אריה יהודה מטרף בני עליתי" (שם מט, ט) – יהודה הפגין עוצמה ושלטון עצמי; הוא שבר את אופיו וטבעו, ונכנס לעיקרון הגדול של צדק ומשפט; הוא עיצב את אישיותו המוסרית לאחר צירופים ונילולים רבים: "כרע רכץ כאריה וכלביא מי יקימנו" (שם).

חז"ל סבורים, שתהליך התעלותו של שבט יהודה נמשך זמן רב מאד, והגיע לסיומו רק כשקפץ נחשון בן עמינדב לים יוסף. וזה לשונם במכילתא ל"יזיה בשלח", פרשה ה:

"אמרו לו (לרבי טרפון): למדנו רבינו באיזו זכות זכה יהודה למלכות? אמר להם רבי טרפון: אמרו אתם: אמרו: בזכות שאמר: מה בצע כי נהרוג את אחינו (שמות לז, כו), שהצילו ממיתה. אמר להם: דיה להצלה שתעמוד ותכפר על המכירה, שנתן עצה למכרו ולא להשיבו אל אביו! אמרו לו: אם כן, בזכות שאמר: ויכר יהודה ויאמר צדקה ממני (שם לח, כו). אמר להם: דיה להודאה שתכפר על הביאה! אם כן בזכות מה! בזכות שאמר: ישב נא עבדך תחת הנער (שם מד, לג). אמר להם: מצינו בכל מקום שהערב משלם! אמרו לו: רבי, למדנו באיזו זכות זכה למלכות! אמר להם: כשעמדו שבטים על הים, זה אומר: אין אני יורד תחילה, וזה אומר: אין אני יורד תחילה, שנאמר: סבבוני בכחש אפרים (הושע יב, א). מתוך שהיו נוטלין עצה אלו ואלו, קפץ נחשון בן עמינדב ושנטו אחריו לתוך גלי הים. לפיכך זכה למלכות, שנאמר: בצאת ישראל ממצרים, בית יעקב מעם לעז היתה יהודה לקדשו, ישראל ממשלותיו (תהלים קיד, א) – אמר להם הקב"ה: מי שקידש שמי על הים יבוא וימשול על ישראל. והודו לו הוקנים לרבי טרפון".

הוא אומר: רק כאן הגיע יהודה לגמר שלימותו ולאותה קדושה, אשר אצל יוסף היתה טבועה בנפשו כבר מלידה. רק בצאת ישראל ממצרים הגיע יהודה לתיקונו, ונתעלתה דמותו הרוחנית לרום המדרגה של "היתה יהודה לקדשו ישראל ממשלותיו". הבורא העניק ליוסף "החסיד המעולה" את מתת שלימותו ב"ברכות שדים ורחם", מבלי שבעטיה יתייסר בייסורים ועימותים קשים, בלי חטא וחבלי חרטה ותשובה, ולעומתו הגיע יהודה לשלימותו רק לאחר כיבוש עצמו ומאבק פנימי, בדרך של הגיבור המושל בנפשו. ומופלא הדבר: אותה הקדושה שזכה בה "ניזיר אחיו – החסיד המעולה" משכבר – זכה בה לכסוף "המושל בנפשו" כתוצאה מהתעלות נפשו.

(ד) בראשית פרשת וישב פרק לו

(כט) וישב ראובן אל הבור והנה אין יוסף בבור ויקרע את בגדיו:

מתוך: מפניני הרב – עמ' שנה-שנט

וישב ראובן אל הבור והנה אין יוסף בבור ויקרע את בגדיו וישב אל אחיו ויאמר הילד איננו ואני אנה אני בא. ועיני ברשיי (שם), ד"א היה עסוק בשקו ובתעניתו על שבלבל יצועי אביו. ומשמע שיש קשר בין חטאו של ראובן בבלבול יצועי אביו להמעשה דמכירת יוסף, והדברים טעונים ביאור ופירוש.

והביאור הוא דבאמת בהחטא של מכירת יוסף על מכרם בכסף צדיק, יש קושיא גדולה, הרי ישבו בית דין חשוב – עשרה שבטי קה – ודנו ופסקו שהוא חייב מיתה, ואין לך בית דין יותר חשוב מהם, וא"כ איזה חטא יש בזה, הלא אין לדיין אלא מה שענינו ראות? למה לא שאלו את דעת גדול הדור – רבם יעקב אבינו, "פארוואס האבען זיי נישט געפרענט" [מדוע הם לא שאלו], אלא היה אחד שהראה להם שיכולים לפסוק מבלי לשאול את דעת הזקן, לפסוק מבלי לשאול דעת תורה, וזה היה ראובן שפסק בענין יצועי אביו, מבלי לשאול את יעקב אבינו, והראה להם בכך את הדרך שאפשר לפסוק מבלי לשאול, וכשראה ראובן למה הביאו מעשיו, ויקרע את בגדיו ויאמר ואני אנה אני בא.

והנה איתא בבעל הטורים ריש פרשת אמור: "להכי סמך אמור אל הכהנים לאוב וידעוני שאם תאמרו ממי נדע העתידות הרי לא נדרוש באוב וידעוני, לכך סמך לו אמור אל הכהנים, הרי לך כהן שישאל לך באורים ותומים. והכי איתא בתנחומא: ואיש או אשה כי יהיה בהם אוב או ידעוני, זה שאול ואשה בעלת אוב, וסמך לו אמור אל הכהנים. אמר ר' לוי יפה היה לו לשאול באורים ותומים האמורים למטה ולא באוב האמור למעלה".

ופירוש הדברים שכל אדם צריך רבי, דעשה לך רב כתיב, וכמו שצריך אוכל לאכול ולהשביע את נפשו ואויר לנשימה, כך מוכרח כל אדם שיהיה לו רבי מדריך ומנהל. אבל השאלה היא מי יהיה הרבי שלו, למדן צדיק חכם וקדוש, או ח"ו מצד הטומאה, אבל זה ודאי שיהיה לו רבי. ואמרו חז"ל ששאל המלך אף שהיתה לו הזכות להרוג את נוב עיר הכהנים מטעם מורד במלכות, הוכרח ללכת לאוב וידעוני, כי לא יתכן לעשות מעשה מבלי להתייעץ ולשאול שאלת חכם. ועל זה סיימו חז"ל, מוטב היה לשאול שיהיה הרבי שלו הכהן הגדול ולא האוב. מהספר מגן גבעות שלם, מהררי"ט שורקין, שליטי"א, עמ' מס, בשם רבנו.

טו) בראשית פרשת וישב פרק לו

(לב) וישלחו את כתנת הפסים ויביאו אל אביהם ויאמרו זאת מצאנו
הכר נא הכתנת בנך הוא אם לא:

(לג) ויכירה ויאמר כתנת בני חיה רעה אכלתהו טרף טרף יוסף:
בראשית פרשת וישב פרק לח

(כה) הוא מוצאת והיא שלחה אל חמיה לאמר לאיש אשר אלה לו אנכי
הרה ותאמר הכר נא למי החתמת והפתילים והמטה האלה:

מתוך: עמודו של עולם – עמ' מב-מג, מה

"הכר נא הכתנת בנך היא אם לא ויכירה..." (בראשית לו, לב-לג),

"הכר נא למי החתמת והפתילים והמטה האלה" (שם לח, כה).

יכולת ההכרה, היכולת לקבוע זהות כלשהי, היא במידה מרובה תופעה בלתי מובנת. במונחים הלכתיים יש להכרה משמעות כפולה. תחילה משמעה זיהוי באמצעות הצבעה על מאפיינים או על סימנים מיוחדים שנושא מושא ההכרה. כל הלומד את פרק "אלו מציאות" בש"ס יודע כי חפץ שאבד מוחזר למי שטוען לבעלות עליו אם יש ביכולתו לתארו ולתת בו סימנים. הגמרא מטילה ספק במהימנות הזיהוי על ידי סימנים ומבקשת לדעת אם יסודו מדאורייתא או מדרבנן. וזו, כמובן, שאלה של הסתברות; המהימנות תלויה בטבעו של הסימן. על כן אנו מחלקים את הסימנים לשלוש דרגות, שהגבוהה שבהן היא הסימנים המובהקים. המשמעות ההלכתית השנייה של ההכרה היא זיהוי חפץ כלשהו על יסוד התרשמות כללית ממראהו, בלי יכולת להצביע על סימנים מיוחדים ומייחדים. סוג זה של הכרה, "טביעת עין", מתבסס על קליטה כוללת של החפץ ותבניתו. ההלכה רואה את טביעת העין כעולה הרבה בחשיבותה על הזיהוי באמצעות הצעת סימנים. טביעת העין היא איתנה, דבר של ודאות. מבחינה פסיכולוגית ההבדל בין הכרה על ידי מתן סימנים לבין טביעת העין הוא זה: הזיהוי באמצעות סימנים איננו עניין מיידית; הוא מורכב מתהליך של הקשה. החפץ שייך לי משום שאני מכיר את הסימן המאפיין אותו. לולי היה החפץ שלי, כיצד יכולתי לדעת

על אודות הסימן? כמובן, קיימות כאן שתי אפשרויות נוספות: ייתכן שראיתי את החפץ בעבר, או ייתכן שיש בנמצא שני חפצים בעלי מאפיינים זהים. החלטתו של בית דין לקבל את מתן הסימן כראיה מתבססת על הסבירות ועל הסטטיסטיקה. מכל מקום, טביעת העין היא ספונטנית, מיידית.

הכרת האֱלֹהִים היא אמנות בפני עצמה. אופייה כפול: באמצעות סימנים ועל ידי טביעת העין, שהיא, כאמור, ההכרה הנעלה יותר. וכיצד זה מכיר האדם את ריבונו של עולם? לעיתים אנו פוגשים בו ברחובות, והוא מקדים לברך: "שלום שלום לרחוק ולקרוב אמר ה'" (ישעיה נז, יט). לעיתים קרובות ביותר אנו מתעלמים מברכתו; איננו מכירים אותו.

הייתי אומר כי ניצוץ של רוח הקודש מצוי בנשמתו של כל יהודי. הקב"ה פונה אל היהודי, קורא לו מתוכו ומסתין לתשובתו. אחרים משיבים לאחר זמן; אחרים מתעלמים ממנו לגמרי. כיצד יכול אדם לקבוע אם האֱלֹהִים מצוי במשכן הקיים בכל נשמה או נעדר ממנו? האם אפשר להבחין בנוכחותו של האֱלֹהִים? התשובה היא: כן וכן!

ההלכה מזהה את השמחה עם הימצאות האדם "לפני ה'", עם המודעות לנוכחותו. מאידך גיסא, הצער והיגון מסמלים את הריקנות המטאפיסית הנגרמת על ידי היעדרותו של אֱלֹהִים מן האדם או נטישתו אותו. ההלכה מזהירה את האדם, מנסה ללמדו להכיר את הקב"ה בכל חוויה של שמחה, בכל פעימת לב של אושר, בכל רעד קל של סיפוק, בכל קרן אור המאירה ועושה את חיינו לדבר ראוי. על האדם להכיר את הקב"ה בכל הישג המשמח את הלב, בכל יום המנוצל באורח משמעותי, בלאות שאותה חווה האדם היצירתי לאחר שהשלים את משימתו באופן משיביע רצון.

טז) בראשית פרשת וישב פרק לו
(לה) ויקמו כל בניו וכל בנותיו לנחמו וימאן להתנחם
ויאמר פי ארד אל בני אבל שאלה ויבך אתו אביו:

מתוך: דברי הרב – עמ' ער

ועיין פירוש רשי"י על הפסוק בפרשת וישב (ל"ז, ל"ח), כי ארד אל בני אבל שאולה, ומדרשו, גיחנם, שסימן זה היה מסור ביזו מפי הגבורה, שאם לא ימות אחד מבניו בחייו, מובטח הוא שאינו רואה גיחנם. וצריך ביאור, הלא לאברהם אבינו היה רק בן אחד צדיק, וליצחק גם כן היה רק בן אחד צדיק, ואילו ליעקב, אף אם ישאיר אחריו י"א בנים צדיקים לא סגי בזה, ויראה פני גיחנם.

ומן החכרח צריכים לומר בזה שהשי"ת בחכמתו העליונה קבע שכלל ישראל צריך לכלול בתוכו י"ב שבטים שונים, ושיש איזו תכונות לשבט ראובן מה שאין לשבט שמעון, וכן יש לשבט שמעון מה שאין לשבט ראובן, ואם יכלה אחד מן השבטים, אזי נמצא שאין שמה כלל ישראל, וכן קבע שקדושת הארץ תלויה בכלל ישראל; ושחובתו הפרטית של יעקב אבינו היתה להעמיד כלל ישראל.

ויעקב אבינו הבין את כל זה, וחבין שאף אם יהיו לו י"א בנים צדיקים, והי"ב ימות בחייו, יצא שלא הצליח בשליחותו הפרטית הזאת – להעמיד את כלל ישראל.

ועיין עוד אריכות מרובה במדרש רבה לפרשת נשא, שאף שכל הנשיאים הביאו בכל יום את אותם הקרבנות ממש, מכל מקום כל אחד ואחד מהם התכוון לדבר אחר, ולכך הביא כל נשיא ביום אחר, דכל שבט ושבט יש לו ענין כשלעצמו, מה שאינו שייך לשאר השבטים, ורק בצירוף כולם ביחד מתהווה כלל ישראל, ולחנכות המשכן היה מן הצורך שיתחנך ע"י כלל ישראל.

וכעין זה העיר רבינו שיש לומר על דרך הדרש שבזמננו ג"כ יש לנו הרבה קבוצות (חסידיים ומתנגדים, ספרדים ואשכנזים, ליטאים והונגריים), ולכל קבוצה יש זהות כשלעצמה, וכל אחת ואחת תורמת לכלל ישראל באופן המיוחד שלה, ומעשירה את כלל ישראל בזה שכולם מצורפים ביחד.

[לקוח מהפרעס היהודי (באנגלית), י"א טבת תשמ"ח.]

יז) בראשית פרשת וישב פרק לז
(לו) והמדרגים מכרו אתו אל מצרים לפוטיפר סריס פרעה
שר הטבחים. {ב}:

מתוך: חזון ומנהיגות – עמ' כד-כה

מדוע נמכר יוסף לראש התלוינים? מדוע ציווה הקב"ה שבית יעקב חייב לשבת בגלות מצרים?

יוסף נמכר לישמעאלים ולאחר מכן למריינים – לפי חז"ל נמכר יוסף כמה וכמה פעמים (בראשית רבה פר' כב) – ואלה מכרו את יוסף לפוטיפר, "שר הטבחים" (בראשית לז, לו). לדעת רש"י לפסוק זה, פירוש הדבר שפוטיפר היה הממונה על "שוחטי בהמות המלך", ואילו הרמב"ן ותרגום יונתן (שם) וכן רובם של המדרשים (לקח טוב בראשית לט; שכל טוב ג מ) קובעים שהוא היה התליין הראשי בממלכת פרעה. יכולים אנחנו לתאר לעצמנו איזו מין אישיות "מוסרית" היה אדם זה! היו דרכים רבות לפני הקב"ה שבהן יכול היה להביא את יוסף לפגישה עם פרעה. יוסף יכול היה להימכר לאדם מצרי הגון, אזרח בעל מעמד וקרבה אל פרעה, ואזרח זה, כשיתרשם מחוכמתו של יוסף, ימליך לפרעה לפגוש בו. מדוע צריך היה יוסף להימכר לישמעאלים ולמריינים? הם היו סוחרים עבדים, ואף בימים קדומים היו אלה מן האנשים המתועבים שבחברה. מדוע הוא נמכר לראש התלוינים, מי שסדר יומו כלל רצח ושפיכות דמים, חוסר צדק ואכזריות, ולאחר מכן צריך היה לשהות זמן כה ארוך בבית כלא אכזרי? מדוע ציווה הקב"ה שבית יעקב חייב לשבת בגלות מצרים במשך שנים כה רבות, כשהוא מדוכא ומעונה, משועבד ומושפל, ומדוע רק "ואחרי כן יצאו ברכש גדול" (בראשית טו, יד)? מדוע היו הכרחיים כור הייסורים המצרי, הכאב וההשפלה?

לדעתי רצה הקב"ה שבני ישראל, ובמיוחד מי שייצג אותם – יוסף, יעריכו את דרך החיים המיוחדת של אברהם אבינו. אל נא נשכח שהם נולדו אל תוך בית יעקב, שבו התמידו הערכים וחוקי המוסר של אברהם. הם הונחו על ידי עקרונות המוסר ודרך החיים הראויה של אברהם, שאבני היסוד שלהם היו חמלה, צדקה, נדיבות, טוב לב, הערכת הזולת וכבוד האדם. מעולם לא פגשו ברוע או באכזריות. מעולם לא חוו חיים על פי עקרונות אחרים.

דעה נושנה קובעת כי האדם מתחיל להעריך את אוצרותיו היקרים ביותר – חירות, בריאות, הורים, ידידות – רק לאחר שהוא מאבד אותם. בית יעקב לא העריך את אברהם כראוי. יודע אני זאת מילדותי שלי. פעמים רבות לא יכולתי להבין מה נהדרת משפחתנו. גדלתי בביתם של רבנים, במשפחה של תלמידי חכמים, אך מצאתי חסרונות באבי, בסבי וכן הלאה. איש לא יכול היה לשכנע אותי לחשוב אחרת עד ששהיתי כמה שנים בקרב נוכרים, בין גרמנים. ביליתי את זמני בקרב מיטב החברה, בקהילה האקדמית, וראיתי אנשים רבים שאמורים היו להיות מוסריים. והנה, כאשר השווייתי אותם אל סבי או אל אבי, גיליתי את ההבדל. מפגשי עם החברה הלא-יהודית פתח עולם חדש בפניי. היה זה כאילו כוכב חדש זרח באופק, כאילו כוכב שביט התפרצן לפתע. קלטתי כי סבי, ר' חיים זצ"ל, נהג לפעול אחרת, וכי אבי זצ"ל היה מושיט עזרה לנוקם. כדי להעריך את הטוב, עליך להתודע לרוע. כדי להעריך את רוח הצדקה היהודית המסורתית, עליך לפגוש באכזריות. כדי להעריך את האמת ואת היושר שההלכה תובעת מכל אדם, עליך להתבונן בדרך שבה פועלים פוליטיקאים. צבעים ניתן לזהות רק כאשר משווים בין גוונים שונים. הוא הדין כאשר למוסריות: הערכתה אפשרית רק כאשר ניצבים אל מול היפוכה, וזאת בדיוק מה שביקש ריבוננו של עולם להראות ליוסף.

יח) בראשית פרשת וישב פרק לח

(א) וַיְהִי בַעַת הַהוּא וַיֵּרֶד יְהוּדָה מֵאֵת אָחִיו וַיֵּט עַד אִישׁ עֶדְלָמִי וְשָׁמוּ חֵירָה:
(יא) וַיֹּאמֶר יְהוּדָה לְתָמָר כְּלָתוֹ שְׁבִי אִלַּמְנָה בֵּית אָבִיךָ עַד יִגְדַּל שְׁלַח בְּנִי
כִּי אָמַר פֶּן יָמוּת גַּם הוּא כְּאָחִיו וְתִלְךָ תָּמָר וְתֵשֵׁב בֵּית אָבִיהָ:
(יב) וַיִּרְבוּ הַיָּמִים וְתָמָר בַּת שׁוּעַ אֵשֶׁת יְהוּדָה וַיִּנָּחַם יְהוּדָה
וַיַּעַל עַל גִּזְזֵי צֹאנָו הוּא וְחֵירָה רְעֵהוּ הָעֶדְלָמִי תִּמְנָתָהּ:

מתוך: עמודו של עולם – עמ' קעג-קעד

התורה מספרת לנו כי "ויהי בעת ההיא וירד יהודה מאת אחיו... וירא שם יהודה בת איש כנעני" (בראשית לח, א). המדרש אומר כי "ויהי בעת ההיא" משמעו כי הכול היו עסוקים: יעקב היה עסוק באכלו על יוסף, יוסף היה מצר ומתאבל על גודלו, ראובן התאבל על ההזדמנות שהחמיץ, יהודה היה עסוק במציאת אישה, ו"הקב"ה היה עוסק כורא אורו של מלך המשיח" (בראשית רבה פה, א). ובמילים אחרות: יהודה הגיע תהליך שנסתים בסופו של דבר בנישואיו עם תמר, ושתוצאותיו התבטאו באישיותו המלהיכה של המשיח.

תמר הייתה אישה בעלת גבורה, אישה גדולה. הא־להים ליקט ואסף דברים נפלאים ממרחבי העולם כולו – אבני חן, גישות אצילים, כישורים הירואים. מה יכולה הייתה תמר לעשות שלא יכולים היו אחרים לעשות כמותה? היא יכולה הייתה להמתין; היא ניחנה ביכולת ההרואית ובסבלנות להמתין עד בלי קץ.

תמר המתונה שנים רבות. היא הייתה בודדה, נטושה, והכול שכחה. עונות השנה באו והלכו. כל חברותיה התחננו, הקימו משפחות; קשריה עמהן באו לסופם; בני האדם התייחסו אליה בלעג ובכזו. שלה התחנן; יהודה שכח אותה. ויחד עם זאת היא המשיכה להמתין ולא אמרה מילה. האם אין לראות בתמר את התגלמותה של כנסת ישראל, שהמתנה לאהובה מאות ואלפי שנים בנסיכות הקשות ביותר? האם אין תמר מגלמת את הגדול שבכל המעשים ההירואיים – היכולת להמתין בעת שההמתנה מעוררת לעג וקלס?

יט) בראשית פרשת וישב פרק לח
(א) וַיְהִי בַעַת הַהוּא וַיִּרְדּוּ יְהוּדָה מֵאֵת אָחִיו
וַיֵּט עַד אִישׁ עַד־לְמִי וְשָׂמוּ חִירָה:
(בט) וַיְהִי כַמְשִׁיב יָדוֹ וְהִנֵּה יֹצֵא אָחִיו
וְהֵאמֵר מַה פְּרִצָה עָלֶיךָ פְּרִץ וַיִּקְרָא שְׂמוֹ פְּרִץ:

מתוך: ימי זיכרון – עמ' 10-100

יוסף ויהודה

שני חלומות חלם יוסף. חלום אחד: "והנה אנחנו מאלמים אלמים בתוך השדה, והנה קמה אלמתי וגם נצבה, והנה תסבינה אלמתיכם ותשתחווין לאלמתי" (בראשית לז, ז). והחלום השני: "והנה השמש והירח ואחד עשר כוכבים משתחוים לי" (שם, ט).

מה פתרונו של החלום הראשון? מפני מה מורה הוא שיוסף ימלוך על אחיו! פשוט, מפני שאלומתו היא במרכז, וגדולה ומשובחת יותר מאלומות אחיו, ולכן כולן משתחוות לה. זהו חלום על עוצמה ועשירות כלכלית מבורכת, חלום שבו אין יוסף מתבלט באישיותו בין האחים. בחלום זה עדיין יוסף כאחד מבני יעקב ודומה לשאר השבטים. אמנם אלומתו עולה על אלומות שאר השבטים – "ותשתחווינה לאלומתי", אך האחים עצמם אינם כורעים ומשתחווים לפניו. ביחוסו הוא אינו עולה עליהם. בכל זאת מגיבים האחים בשנאה: "ויוסימו עוד שטא אתו על חלמתיו ועל דבריו" (שם, ח), כלומר הם לא קיטאו בו – כי בחלום לא היה שום חזון של התנשאותו עליהם, אלא שטאו אותו.

החלום השני אין עניינו גדולה חומרית-כלכלית, אלא התנשאותו הרוחנית האישית של יוסף על פני האחים. האחים לא יוכלו להתמודד עם כישירוניתיו וכוחותיו, עם ראשו הבהיר ושכלו החד. בחלום השני כבר רואה יוסף את אחיו במעמד הנחות, כשהם משתחווים לפני אישיותו הרמה. לפנינו חלום של מלכות, שבו חותר יוסף לא רק למעמד של מושל על האחים גידא, אלא בעיקר למעמד של מלך. חזון המלכות ביהדות עיקר עניינו אינו בסמכות ובעוצמה במובן ככלי-שימושי אלא בגדלות אישית, בטוהר הנפש ובתפארת המושל, בהדר מוסרי ודתי, כנאמר: "ונחה עליו רוח ה', רוח חכמה ובינה, רוח עצה וגבורה, רוח דעת ויראת ה'" (ישעיה יא, ב).

"והנה השמש והירח ואחד עשר כוכבים משתחוים לי" (בראשית לז, ט)
 – רואה אני את השמים משתחוים לפני, כלומר אני משיח ה'. יוסף רואה את אביו, ישראל-סבא, שאף הוא משתחוה לו, ורואה הוא את אמו רחל, שאף היא מניעה את ראשה לאות הערצה לבנה היפה. ישראל-סבא ורחל האם מעולם לא הכניעו עצמם לפני עוצמתה של אלומה כלשהי – אולם כאן מוכרחים הם להכיר במלכותו ומשיחיותו של "מלך בְּיַמֵּי תַחֲוִינָה עֵינִיד" (ישעיהו לז, יז). יוסף כלל לא רצה לשמש כמושל – הוא חתר למלכות. וכל זה בזכות הכישירונית הרוחניים הגדולים, שבהם בירך אותו הקדוש-ברוך-הוא.

בעניין זה מקנאים בו אחיו – חזון מסוג זה מגרה את דמיונם של האחים. כאן המדובר הוא לא באלומות סתם, אלא בשמש ובירח ובאחד עשר כוכבים, בעניינם הגורלי של שבט-יהודה, במידותיהם – שבעתיד יצטרכו להשתחוות ליוסף. והנה שומע אף ישראל-סבא את פרטי החלום, כנאמר: "ואביו שמר את הדבר" – האב גוער בבנו החולם, כנאמר: "ויגער בו אביו", אך בלבו שומר הוא אותו יפה יפה. האם אמנם מסכים יעקב לפשר החלום? על כך נשמע בהמשך.

השנים חולפות. ההשגחה טווה חוטים גורליים-מיסתוריים: "ויוסף הוא השליט על הארץ, הוא המשביר לכל עם הארץ, ויבאו אחי יוסף וישתחו לו אקים ארצה" (בראשית מב, ז). אלומתו של יוסף מתעצמת, הוא המושל הכלכלי של מצרים ושל כל המזרח התיכון כולו, כל האלומות מקרוב ומרחוק משתחוים לו. בין הנכנעים לו נמצאות גם אחת עשרה האלומות של אחי יוסף, ובה מתקיים חלומו הראשון של יוסף: "והנה תסבינה אלמתיכם ותשתחווין לאלמתי" (שם לז, ז).

"ויזכר יוסף את אחיו" (שם מב, ח) – האם היה יוסף מרוצה מכך! לא דווקא. יוסף אף פעם לא נכסף למימושו בפועל של החלום הראשון בדבר השלטון. יוסף נכסף היה למלכות, למשיחיות, למימושה של השקפת עולמו של אברהם אביו בדבר רוח ה', רוח עצה וגבורה, רוח חכמה ובינה. אין יוסף מעוניין כלל, כי אחיו הרעבים ישתחו לו, לאלומתו, למחסני המזון העמוסים, המלאים מזון אל זן. יוסף רוצה, כי אחים שבעים ועשירים ישתחו לאישיותו הגדולה והמזהירה של מלך ישראל, של משיח ה'. אולם כדי להגיע למדרגה כזו, למימושו בפועל של החלום השני, צריך גם אבא להשתחות לו. ישראל-סבא צריך להכיר בו כמלך, כמשיח ה'. כל ההשתחויות של האחים ושל יעקב הן חסרות ערך – "ויזכר יוסף את החלמות אשר חלם" (שם, ט) – לא בחלום אחד בלבד נזכר יוסף אלא בשניהם. החלום השני עדיין לא נתממש במציאות, ולעולם לא יתממש, אלא אם כן אף ישראל-סבא יפול אפיים ארצה לפניו ויכנה אותו בקול רם וברור בשם אדוני. דבר אחד בלבד רוצה יוסף: שירד אביו למצרים מבלי לדעת שהוא בנו, ויבוא וישתחוה לפניו. בהשתחוויה זו יגלה את הרז ויחשוף את זהותו האמתית של יוסף ואחר כך יבוא הכול על מקומו בשלום.

יוסף מתחיל לערוך מעין משחק עם האחים, שבמבט ראשון נראה כאבזרי ובלתי סביר. הוא דורש מאחיו להשאיר אצלו את בנימין, האח

הקטן, ולשם כך הוא משתמש בכל האמצעים שברשותו, לרבות עלייה חמורה בדבר גביע הכסף. יוסף ידע, שאם יישאר בנימין אצלו וברשותו ייאלץ יעקב בסופו של דבר לבוא מצרימה, שהרי לא יוכל ולא ירצה לוותר על בנימין. ואז, כאשר יבוא יעקב בלי לדעת פרטים בדבר אישיותו של המשנה למלך, וייאלץ להשתחוות לו, יתממש גם החלום השני: ישראל-סבא ימסור לידיך את אתה אתה אתה של מלכות ישראל.

והנה עתה מתערבת ההשגחה: את המלכות נתנה האומה הישראלית ליהודה דווקא. מיד לאחר מעשה מכירת יוסף. עם הולדת פרץ, החלה ההשגחה למסור לידיך של יהודה את המלכות: "ויהי בעת ההוא וירד יהודה מאת אחיו וגוי ויהי כמשיב ידו והנה יצא אחיו ותאמר מה פרצת עליך פרץ. ויקרא שמו פרץ" (שם לח, א, כט). המלכות, שעד כה לא היתה שייכת לאף אחד מהשבטים, ניתנה עם הולדת פרץ ליהודה. יוסף לא יזכה במלכות. יעקב לא יירד מצרימה עד שיידע פרטי אישיותו של המשנה למלך המיסטורי, ולא ישתחוה לפניו. העניינים מסתבכים ומתפתח מאבק בין יהודה ויוסף, כטאמר: "ויגש אליו יהודה ויאמר: בי אדני, ידבר נא עבדך דבר באוני אדני" (שם מד, יח); "כי הנה המלכים נועדו עברו יחד" (תהלים מח, ה) – ואומר המדרש: "כי הנה המלכים" – זה יהודה ויוסף; "עברו יחדיו" – זה נתמלא עברה על זה וזה נתמלא עברה על זה; "המה ראו כן תמהו" (שם, ו) – אלו השבטים; אמרו: מלכים מדיינים אלו עם אלו – אנו מה איכפת לנו" (בראשית רבה צב). לפנינו מאבק אישי בין יהודה ויוסף על המלכות. לפנינו אם הדרך להמשך ההשתלשלות של תולדות ישראל עד "ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד" (זכריה יד, ט). יוסף אינו מגלה את זהותו; הוא מצפה שיעקב-ישראל ירד מצרימה וישתחוה לפניו וימליכו. אולם יהודה ניצחו בנימוקיו, ומתוך התרגשות – ולא בהגיון – טאלץ יוסף להתוודע אל אחיו, וכך נשאר המלכות בידי יהודה. וזהו שנאמר: "ולא יכל יוסף להתאפק... ויאמר אני יוסף אחיכם אשר מכרתם אתי מצרימה... למחיה שלחני אלהים לפניכם... וישימי לאב לפרעה ולאדון לכל ביתו משל בכל ארץ מצרים" (בראשית מה, א-ח) – לאמור: אמנם אני מושל, אך מלך לא אהיה, ולכן: "מהרו ועלו אל אבי ואמרתם אליו: כה אמר בנך יוסף" (שם, ט) – כלומר: הכל טוב ויפה, אך אבי כבר לא ישתחוה לי, אין המלכות שלי, חלומי השני לא יתממש. הנה יעקב בא למצרים ולא זיכה את יוסף אפילו בנשיקה אחת, בשעת המגישה קרא יעקב את קריאת שמע.

(כ) בראשית פרשת וישב פרק לח

(ה) ותסף עוד ותלד בן ותקרא את שמו שלה והיה בכזיב בלדתה אתו:

מתוך: מפני הרב – עמ' קעא-רמג

למי שייך נתינת השמות

על הפסוק והיה בכזיב בלדתה אותו: מנהגם היה ששם הראשון שייך להאב, שם השני שייך להאם, ושם השלישי להאב, וזהו פירוש הכתוב **ותקרא** את שמו וגוי, מפני שהיה (יהודה) בכזיב בלדתה אותו. ולכן לדעתי, במקום שאין מנהג קבוע – הנה על פי הנ"ל נתינת השמות צ"ל בסדר הנ"ל. ואף שהרמב"ן מבטל הפירוש הנ"ל, היינו שאין מכוונת כתוב זה לתרץ מנהג, אבל בגוף הדבר אין ראיה שחולק על הראשונים.

כא) בראשית פרשת וישב פרק לח
(יא) וַיֹּאמֶר יְהוָה לְתָמָר פְּלֹתוֹ שְׁבִי אִלְמָנָה בֵּית אָבִיךָ עַד יִגְדַּל שְׁלֵה
בְּנֵי כִי אָמַר פֶּן יָמוּת גַּם הוּא כְּאָחִיו וְתִלְךְ תָּמָר וְתֵשֵׁב בֵּית אָבִיהָ:

מתוך: על התשועות – עמ' קנג

תמר הפגינה אף היא את כוח הציפייה והתקווה, את כוח האמונה, גם כאשר הפכה מושא ללעג ולקלס. היא ישבה אלמנה בבית אביה והמתינה עד יגדל שלה. תמר נשארה נאמנה ומסורה. היא ישבה וחיכתה, גם כאשר כל חברותיה מזמן נישאו. בפשטותה ובתמימותה היא בטחה אינסטינקטיבית ביהודה. היא לא יכולה היתה לנתק עצמה ממנו; דבר מה הרה גורל, סתום, קשר אותה אליו. דבר מה גדול יותר עתיד לצאת מכל זה. על כן החליטה החלטה נואשת, מטורפת, לשבת על אם הדרך. הגורל דחף אותה לעשות כן. כוחה של הנאמנות האבסורדית הוא יסוד בעולמה הגסתר של מלכות בית דוד, ברעיון על אודות המשיח.

אף שהיו לעם היהודי עבר זוהר והבטחה לעתיד נהדר – "אז תראי ונהרת ופחד ורחב לבכך כי יִהְפֹךְ עֲלֶיךָ הַמֶּזֶן יִם חֵיל גוֹיִם יִכְאוּ לְךָ" (ישעיה ס, ה) – מה תועלת היתה בהם, לולי היתה לו לעם גם אישה כמו תמר, ועוד מאות, אלפים, כמותה, אשר ישבו "עד יגדל שלה" (בראשית לח, יא), אשר המתינו בסבלנות גם בתנאים הנוראים ביותר? הכול צחקו ולעגו, כאמרם: ה' שכח אתכם זה מכבר. אלפי שנים חלפו וההבטחה האלהית לא התקיימה; ועדיין "תמר" המשיכה לחכות. היא ישבה על הארץ בתשעה באב, וביכתה: "כליל זה יבכיון ויילילו בניי, כליל זה חרב בית קדשי ונשרפו ארמוניי". במשך אלפי שנים חזרה תמר ואמרה בוקר אחר בוקר: "אני מאמינה באמונה שלמה בביאת המשיח".

כב) בראשית פרשת וישב פרק לח
(כה) הוּא מוֹצֵאת וְהִיא שְׁלָחָה אֶל חַמִּימָה לֵאמֹר
לְאִישׁ אֲשֶׁר אֱלֹה לֹו אֲנֹכִי הָרָה וְתֹאמַר הִכָּר נָא
לְמִי הַחֲתָמָת וְהַפְתִּילִים וְהַמָּשָׁה הָאֵלֶּה:

מתוך: ברכת יצחק – עמ' נו

מידת ההודאה ומלכות יהודה

"איר חמא ב'ר דינא, בהנר בישר לאביו - והנר נא הכתובת בען
דיא, בהנר בשרו אותו - הכר נא החתמת והפתילים (סוטה י, ב).

ואשר נראה לבאר בכונת הגמ', ע"פ מה ששמעתי ממור'ד מרן הגר"ד סולוביצ'יק זצ"ל שבתורה יש ויכוח בין יהודה ליוסף למי שייכת המלכות, וזהו בעצם טיבה של השיחה החריפה בין יהודה ויוסף בתחילת פרשת ויגש, וכלשון המדרש שם (ילקו"ש רמז קג): "כי הנה המלכים נעזו - זה יהודה ויוסף שנתעזו יחדיו", ואף באחרית הימים קודם ביאת המלך המשיח שהוא משבט יהודה מקדימו משיח בן יוסף, ומתחילה חשב יעקב ליתן את השלטון ליוסף ולכן נתן לו כתנת פסים לכבוד ולתפארת כמלבושי שרד ומלכות [וכמבואר בחלק מן המפרשים עה"פ "נזיר אחיו" בראשית מט, כו שיוסף היה מלך על אחיו], אבל לבסוף זכה יהודה למלכות, ככתוב (בראשית מט, י'): "לא יסור שבט מיהודה ומחוקק מבין רגליו". ומה שזכה יהודה לכך אף שלכאורה יוסף מסוגל יותר למלכות, הן מצד שהיה צדיק גמור והן מצד שכבר היה משנה למלך במצרים, הוא מפני שלמלכות זוכה מי שיכול להודות על טעות ולחזור בו, וזו היתה מידתו של יהודה.

כד) בראשית פרשת וישב פרק לט
(ג) וַיֵּרָא אֲדֹנָיו כִּי ה' אִתּוֹ וְכָל אֲשֶׁר הוּא עֹשֶׂה ה' מִצְלִיחַ בְּיָדוֹ:
(ד) וַיִּמְצָא יוֹסֵף חֵן בְּעֵינָיו וַיִּשְׂרֹת אֹתוֹ וַיִּמְקְדֵהוּ עַל בֵּיתוֹ
וְכָל יֵשׁ לֹא נָתַן בְּיָדוֹ:
(כא) וַיְהִי ה' אִתּוֹ יוֹסֵף וַיֵּט אֵלָיו חֶסֶד
וַיִּתֵּן חֲנוּ בְּעֵינָיו שֵׁר בֵּית הַסְּהָר:

מתור: על התשועות – עמ' עד-עה

"ויהי ה' את יוסף ויט אליו חסד ויתן חנו בעיני שר בית הסהר" (בראשית לט, כא). אותו צירוף מופיע גם בתיאור יוסף בבית פוטיפר: "וירא אדניו כי ה' אתו וכל אשר הוא עשה ה' מצליח בידו. וימצא יוסף חן בעיניו" (בראשית לט, ג-ד). בקצרה, כאשר ה' עומד לצדו של אדם, הוא מוצא חן בעיני כל רואיו. ומה הוא "חן" זה?
"חן" עניינו דבר המעורר קסם, כניגוד ליופי. בעוד היופי הוא בדרך כלל תוצאה של צירוף גורמים פיסיים אחרים, שהם בעלי אופי חיצוני, החן נובע מתוכו של האדם. הוא זורם מתוך חביון מעמקי האישיות הרוחנית. החן נולד מנוכחות אֵלֵהִית בתוך היצור האנושי. הוא השתקפות עובדת נוכחותו של האֵל בתוך האדם. אדם מקרין חן משום שצלם אֵלֵהִים הוא מקור החן. גוף סימטרי, צבע העור, גון העיניים – כולם אינם מעניינה של האישיות מלאת החן. חשוב רק המרכיב האֵלֵהִי שבאדם. שני הצירופים, "כי ה' אתו" = עם יוסף" ו"וימצא יוסף חן בעיניו" = בעיני פוטיפר" הם שני חלקיה של משוואה: יוסף מצא חן בעיני פוטיפר משום שה' היה אתו. הוא הרין באסתר. היא מצאה חן בעיני הכול משום שה' היה עמה. היא הקסימה את כל מי שפגש בה והרשימה אותו. היה בה דבר מה שונה ומיוחד. היא היתה יחידה במינה.

כג) בראשית פרשת וישב פרק לח
(כו) וַיִּכַּר יְהוּדָה וַיֹּאמֶר צְדָקָה מִמֶּנִּי כִּי עַל כֵּן
לֹא נִתְּתִיהָ לְשָׁלָה בְּנֵי וְלֹא יִסָּף עוֹד לְדַעְתָּהּ:

מתור: ברכת יצחק – עמ' נד

רש"י (ד"ה ממני) כתב:
"ורז"ל דרשו ויצאה בת קול ואמרה: ממני ומאתי יצאו הדברים, לפי שהיתה צנועה בבית חמיה גזרתי שיצאו ממנה מלכים, ומשבט יהודה גזרתי להעמיד מלכים בישראל".
ושמעתי ממנו"ד הגר"ד הלוי זצ"ל שתביאור בזה שיהודה נבחר למלוכות על סמך שהודה בצדקת תמר, הוא שיסוד הנהגת המלוכות הוא להודות על הטעויות, כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא, ובמלך הנדרש בעיקר הוא שיוודה על האמת ולא יחשוב שהוא צודק בכל מה שהוא עושה. ולכן מידת הענוה – "לא ירום לבבו מאחיו" (דברים יז, כ) – כל כך חשובה אצל מלך. זה היה גם כן כוחו של דוד המלך בניגוד לשאול. דוד היה מסוגל להודות בטעות, בעוד שאול תירץ את טעותו בטענות שונות, כמו שאפשר להבחין במקרה של מחלוקתו עם שמואל אודות הביצוע - המושלם או לא - של מחיית זרע עמלק ואגג מלכו.

כה) בראשית פרשת וישב פרק לט
(ז) וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַתֵּשֶׂא אִשְׁתְּ אֲדֹנָיו
אֵת עֵינֶיהָ אֶל יוֹסֵף וַתֹּאמֶר שִׁכְבָה עִמִּי:

מתוך: ימי זיכרון – עמ' קא-קכב

"ארורים הרשעים, שכל מקום שהם נושאים את עיניהם, אינו אלא לרעה, שנאמר: ותשא אשת אדניו את עיניה אל יוסף ותאמר שכבה עמי (בראשית לט, ז); וירא חס אבי כנען את ערנת אביו ויגד לשני אחיו בחוץ (שם ט, כב) – אבל הצדיקים, כל מקום שרואים אינם רואים אלא לטובה, שנאמר: וישא אברהם את עינו וירא את המקום מרחק (שם כב, ד); וירא והנה באר בשדה והנה שם שלישה עדרי צאן רבצים עליה" (שם כט, ב). המדרש הזה מצביע על שני יסודות של ראייה. הבהמה אינה מצדדת אלא רואה היא אך ורק את מה שלפניה ממש. אין היא מסוגלת כלל לראות ולהבין את תוצאות מעשיה בעתיד ולא שום דבר או תופעה מצד זה או אחר. כשהיא רואה לפניה עשב – היא אוכלתו, משהו באופן בלתי אמצעי – היא תבחין בו, אך דבר בלתי גלוי על פני השטח – אותו לא תראה. יזכי יפתח איש בור או כי יכרה איש בר ולא יכסנו ונפל שמה שור או חמור" (שמות כא, לג) – דרשו: "שור ולא דם". הבהמה היא הנופלת לתוך בור אם חיצוניותו אינה בולטת ממש לעיניים, ואילו האדם זהיר יותר. מלכתחילה על האדם להתבונן ולהשגיח במה שלפניו. אין לבהמה הכוח של נשיאת עיניים ואילו לאדם יש הכוח הזה. האדם מסתכל במה שלפניו בדרכו וחש בסכנה, אפילו מרחוק.

לצערנו קורה הרבה, שהאדם אינו משתמש בכשרונו וכוחו לנשיאת עיניים לטובה. נאמר: "ותשא אשת אדניו את עיניה אל יוסף ותאמר: שכבה עמי" (בראשית לט, ז) – היא תיכננה בערמוניות להפיק את מאניו זממה ביוסף. חז"ל מספרים, שעשתה עצמה חולה ושילחה את כל בני משפחתה מן הבית. לכאורה השתמשה בכישרון אנושי של "מצדד ורואה" כדי להשיג את חפץ לבו – ולמה! למעשה ניאוף בהמי וטמא. היא ניצלה כישרונות וכוחות אנושיים לשם מעשה תועבה מכוער.

כו) בראשית פרשת וישב פרק לט
(ח) וַיִּמְאָן וַיֹּאמֶר אֶל אִשְׁתְּ אֲדֹנָיו הֵן אֲדֹנִי לֹא יָדַע אֶתִּי מִה בְּפִיִּת וְכָל אֲשֶׁר יֵשׁ לוֹ נָתַן בְּיָדִי:

מתוך: דברי הרב – עמ' רסב

... וימאן, ויאמר אל אשת אדוניו (לייט, ח'). וכמדודש רבה שמה (פרשה פ"ז סי' ח') בדבר מצוה ממאנין, בדבר עבירה אין ממאנין. בדבר מצוה ממאנין, מאן יבמי, בדבר עבירה אין ממאנין, וימאן, ויאמר הן אדוני וגו'. עיין ביאור רבינו בכוננת דברי חמדרש בסי' (האנגלי) אש בנמשו (של הרב עמוס בונים), עמ' שסו.

מתוך: הספר 'אש בנפשו' עמ' שו-שסח [תורגם מאנגלית]*

במדרש בראשית רבה לפרשת וישב [פרשה פז סימן ה] מובא: "וימאן ויאמר אל אשת אדוניו וגו' [בראשית לט, ח], יהודה ב"ר [בן רבי] אמר בדבר מצוה ממאנין, בדבר עבירה אין ממאנין, בדבר מצוה ממאנין מאן יבמי, בדבר עבירה אין ממאנין?!" -- במקרה של יבום האח יכול לסרב לקיים מצוה [בליל לתת הסבר למאונן] קל וחומר (על אחת כמה וכמה) שניתן לסרב מלעבור עברה [בליל לתת הסבר למאונן]!

על מדרש זה שאלו חז"ל והפרשנים על תקפותו ועל ה'הווה אמנא' של ר' יהודה ב"ר: למה צריך להביא הוכחות מהמקרא כדי ללמוד סירוב לעשות עבירה מקל וחומר. בדוגמה שצוטטה במדרש, יוסף בעצמו נותן נימוק מלא לסירובו להיכנע לדרישות אשת אדוניו. "וַיִּמְאָן--וַיֹּאמֶר אֶל אִשְׁתְּ אֲדֹנָיו הֵן אֲדֹנִי לֹא יָדַע אֶתִּי מִה בְּפִיִּת וְכָל אֲשֶׁר יֵשׁ לוֹ נָתַן בְּיָדִי:" [בראשית לט:ח] וכאשר אדם נותן סיבה לסירובו לעבור עברה, אין לנו רשות או התיר להסיק מסקנות או להכליל רעיונות על מניעותיו ו/או פעולותיו.

במדרש הנ"ל טמון סוד קיום עם ישראל במשך כל הדורות. המילה 'וימאן' הינה ביטוי של אי-נכונות, של אי-הסכמה, של התנגדות בלי לתת סיבה כלשהיא. התנגדות זאת, האי הסכמה, הקשיחות-נוקשות - עולה מעל לפני השטח כחוש טבעי אינסטינקטיבי. הדבר הזה - הקשיחות-נוקשות היא היא המאפיין של העם היהודי במשך אלפי שנים.

וכתוב על יוסף: 'וימאן ויאמר' ומעל המילה 'וימאן' מופיע הטעם 'שלשלת' – תצורה של שרשרת -- ה'שלשלת' על המילה 'וימאן' מסמלת שהיא נפרדת ומובחנת מהמילה שבאה אחריה המילה 'ויאמר'.

פירוש הדבר היא: המאון של יוסף - סירובו של יוסף - נובע מה'שלשלת'-מהשרשרת האיתנה של הדורות הקודמים, מהיוחסין שלו. תורת האבות המריצה ודחפה אותו לדקלם מיד סירובו לפיתוי ולשלדנות בלי לספק היגיון או לתת הסבר! ההסבר ב-'ויאמר', הסבר שיוסף נתן אחרי ה-'וימאן' אינם מהווים הבאת יחס של סיבה-ותוצאה! *ר' שלמה איתן הגה את התרגום לעברית

המילה 'ויאמר' וההסבר שבא אחריו - המילים שמעבר ל-'שלשלת' - הן רק הבעת נימוסין של אדם צדיק וישר.

*קטע זו נלקח משיכתוב נאום המפתח שנשא הרב ב'דינר' של החינוך עצמאי ב-כ"ח בטבת תשס"ז במלון ריברסאיד פלזה בניו יורק.

בני ישראל למדו מיוסף להתחייס למצרים בכבוד

הרב מזכיר את הפסוקים בספר תהלים (ק"ה כ"ז-ל"ז), העוסקים ביציאת ישראל ממצרים. בפסוק ל"ז נאמר: "ויוציאם בכסף זהב ואין בשבטיו כושל", כלומר בעת שישראל יצאו ממצרים, לא היו ביניהם עניים, אלא כולם היו עשירים ומכובדים. בפסוקים הללו בתהלים, מזכירים המכות שהביא ה' על מצרים. בתורה מזכרת מכת החושך לפני מכת בכורות, שהיא המכה האחרונה, ואילו בתהלים מזכרת מכת החושך כמכה ראשונה (אף על פי שידוע שמכת הדם היתה המכה הראשונה), כמו שנאמר בפסוק כ"ח: "שלח חושך ויחשיך ולא מרו את דברו", ואח"כ בפסוק כ"ט מזכרת מכת הדם, שנאמר: הפך את מימיהם לדם וימת את דגתם". בדברי תשובתו, חוזר הרב לענין יוסף ואשת פוטיפר. נאמר שם (בראשית ל"ט י"א-י"ב): "ויהי כהיום הזה ויבוא הביתה לעשות מלאכתו ואין איש מאנשי הבית שם בבית. ותתפשהו בגדו לאמור שכבה עמי. ויעזוב בגדו בידה וינס ויצא החוצה". הרב שואל בשם הרמב"ן. למה יוסף לא הוציא את הבגד שלו בכח מידי אשת פוטיפר? התשובה היא: אדם צריך תמיד להכיר בטוב. אשת פוטיפר עשתה טובה ליוסף, ולכן היה אסור לו לקחת את בגדו בכח, ולהשיב רעה תחת טובה, אף על פי שאז היא לא היתה בסדר. כנראה, שכוונת הרב על הטובה שעשתה, שמוזכר ברש"י (ל"ט א'): "ויוסף הורד מצרימה...ועוד, כדי לסמוך מעשה אשתו של פוטיפר למעשה תמר, לומר לך מה זו לשם שמים אף זו לשם שמים, שראתה באצטרולגין שלה שעתידה להעמיד בנים ממנו ואינה יודעת אם ממנה אם מבתה". אם כן, הטובה היתה, שנתנה את בתה ליוסף, זה כחו של יוסף, שהתגבר על יצרו, ובוזה הכיר את הטוב.

לגבי מכת החושך, אנו מוצאים שהמצרים היו חלשים במשך שלשה ימים, שלא ראו כלל איש את חבירו ולא קמו תחתיהם במשך שלושת הימים הללו. נשאלת השאלה: מדוע בני ישראל לא מרדו במצרים באותם ימים, והרי עבד רגיל, מנצל את ההזדמנות למרוד באדונו ולצאת לחפשי? התשובה היא: במשך כל עשרת המכות, השבטים התנהגו כמו יוסף שהכירו בטובה, ולכן לא חשבו למרוד נגד מצרים. יתכן, כי הכרת הטובה של ישראל, נעוצה בעובדא שבתקופת הרעב באו למצרים, ויכלו להתפרנס שם בשנים הללו. עכשיו, שבאו המכות על מצרים, אומר ה' למשה: "עוד נגע אחד אביא על פרעה ועל מצרים". זאת אומרת, אחרי שה' הביא את שאר המכות על מצרים, נקרא שהם קיימו כבר את הכרת הטובה, ולכן יש לגרום לכך, שישראל יהיו "ממלכת כהנים וגוי קדוש". ואפילו המצריים הכירו בזה, ונתנו להם את הבגדים והמתנות. המדה הזו של "שבירת הרצון", מתוך הכרת טובה שבני ישראל לא מרדו במצרים בזמן מכת החושך, למדו מיוסף שהניח את בגדו אצל אשת פוטיפר.

כז) בראשית פרשת וישב פרק לט

(יא) ויהי כהיום הזה ויבא הביתה לעשות מלאכתו ואין איש מאנשי הבית שם בבית:
(יב) ותתפשהו בגדו לאמור שכבה עמי ויעזוב בגדו בידה וינס ויצא החוצה:

מתור: בשם אומרם – עמ' נג

כח) בראשית פרשת וישב פרק מ
(טו) **כִּי גִבַּר גִּבְרַתִּי מֵאַרְצֵי הָעִבְרִים וְגַם פֶּה לֹא עָשִׂיתִי**
מֵאוֹמָה כִּי שָׂמוּ אֹתִי בְבוֹר:

מתוך: על התשועות – עמ' קסב-קסג

מספר לנו המדרש (דברים רכה ב, ח) כי כאשר רחא ה' את תחינת משה להיכנס אל הארץ המובטחת, ביקש משה כי לפחות יזכה להיקבר בארץ ישראל. גם בקשה זו נדחתה. והנה, בקשתו של יוסף להיקבר בארץ זכתה להתמלא. מדוע לא זכה לכך משה, הגואל אשר חישל את העם, אשר הפך עבדים לבני חורין, לאנשים אשר נבחרו בידי ריבוננו של עולם, לעם הנבחר, לממלכת כוהנים וגוי קדוש? היה זה, אומר המדרש, משום שכאשר אמרו שבע בנות יתרו כי "איש מצרי הצילנו" (שמות ב, טו), לא תיקן אותן משה, לא אמר להן: לא, לא מצרי אנכי כי אם עברי. מי שהודה כי הוא "מארץ העברים" זכאי להיקבר שם. יוסף שייך היה לארץ המובטחת, הוא לא השתייך למצרים. משה עצמו הכיר בכך (סוטה יג ע"א).

גם לאחר שעלה לגדולה, יוסף חש בורד; מעולם לא עלה בידו להשתלב בחברה המצרית: "וישימו לו לכבוד ולהם לכרם ולמצרים האכלים אותו לכרם כי לא יוכלון המצרים לאכל את העברים לחם כי תועבה הוא למצרים" (בראשית מג, לב). הם נזקקו ליוסף, לכשרונותיו ולחזונו, ועל כן סבלו אותו. יוסף היה המכשיר שה' עשה בו שימוש כדי להגשים את ייעודה של קהילת הברית. אך למען זכות מיוחדת זו – ואכן היתה זו זכות גדולה – צריך היה יוסף להקריב הרבה. היה עליו לפעול באומץ ובנחישות כדי לעבור את הלילה האפל של הברידות וההרואיות.

מה היתה המשימה שהוטלה על יוסף? משימה מורדה נכפתה עליו, כזו שתבעה ממנו חיים של הקרבה ונבודה. בית אברהם, יצחק ויעקב ככול היה להסכם מקודש, חלק מן הברית כוללת הכול שנכרתה עם בחירתו של אברהם, לפיה יהיה זרעו "גר... בארץ לא להם ועבדום וענו אתם ארבע מאות שנה" (בראשית טו, יג). עוד קודם שנעשו צאצאי אברהם מעורבים באותה הרפתקה מסוכנת של גלות ושעבוד, צריך היה לאשר אמת בסיסית: יכולתה של קהילת הברית לשהות שנים כה רבות בארץ לא לה, כלי שתאבד את זהותה. שניהם, יעקב ויוסף, הוכיחו זאת.

כט) הפטרת פרשת וישב עמוס פרק ב
(ו) **כֹּה אָמַר ה' עַל שְׁלֹשָׁה פְּשָׁעֵי יִשְׂרָאֵל וְעַל אַרְבָּעָה לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ**
עַל מִכְרָם בַּפֶּסֶף וְאֲבִיוֹן בַּעֲבוּר נְעָלִים:

מתוך: פרקים במחשבת הרב הלק א – עמ' נא-נב

פסוק זה פותחת ההפטרה לפרשת "וישב", בה מסופר על יוסף ואחיו. סברה מקובלת היא, שהקשר הענייני בין ההפטרה לבין הפרשה מצוי במחצית השניה של הכתוב, המתייחס לפשעם של האחים נגד יוסף. התרגום הירושלמי לבראשית לו, כה קובע, שהתשלום שהאחים קיבלו במכירת יוסף הספיק רק לקניית זוג נעלים.

אולם, נוכל גם למצוא קשר בין החלק הראשון של הפסוק לבין הנושא של העונש המתאחר. במכירת יוסף שיערו האחים שלעולם לא יתגלה עוונם, שיוסף ימות או ייטמע בתרבות זרה. עשרים ושלוש שנים אחרי כן, דומה היה שכל האירוע נשכח מכבר. מי היה מדמה בלבו, שהאחים אי פעם ייתבעו לדין על פשעם? זו הסיבה, "שלא יכלו לענות אותו כי נבהלו מפניו", בהתוודע להם יוסף. לא מפחד העונש, אלא מגילויים שחשוביהם היו מוטעים, ושהגמול אכן הגיע. כעת אנו רואים, שהתאמת ההפטרה אל פרשת השבוע מתבטאת בפסוק השלם, כלומר גם בחלקו הראשון. הוא מביע בדייקנות את משמעות המאורעות שבסדרה, את העונש המתאחר אבל הבלתי נמנע, שבהכרח צפוי היה לאחי יוסף.